

Ulkoministeriö
Utrikesministeriet

Kehitys

Utveckling MAALISKU 1.2024

Ruandan
30-vuotinen
rauha

Ukrainan
jättimäinen
urakka

Kari
Kuusiniemi:
Oikeusvaltio
poistaa pelon
mielivallasta

SAMBIA TEKEE TYÖTÄ

Joyce Mulusa myy mobiilirahaa Luoteis-Sambiassa ja haaveilee lääkärin opinnoista. Kojusta kaivokseen ja kassahinnalta konttoriin – sambialaisia yhdistää opinhalu.

Pitkien varjojen alta

Sotautisten loputon virta saa miettimään, miten hidasta kehitystä on rakentaa ja miten nopeasti käy repiminen.

Ukrainan jälleenrakennuksen kustannukset lasketaan jo sadoissa miljardeissa – niin isoissa numeroissa, että urakan mittakaava ei hahmotu. Euromääriä pysäyttävämmältä tuntuu arvio siitä, miten moni ukrainalainen on joutunut jättämään kotinsa. Kahden vuoden takaiseen yli 40 miljoonaan verrattuna tänä talvena Ukrainan hallinnon alla elää ehkä vain 28 miljoonaa ihmistä. Se tarkoittaisi kahtatoista miljoonaa sijoiltaan lähtenyt, kahtatoista miljoonaa puuttuvaa kehityksen tekijää.

Vaikka sota jatkuu, suurin osa Ukrainan kaupungeista ja kunnista on sodan ulkopuolella. Länsi-Ukrainassa sodan huomaa lähinnä siitä, että sinne ei pääse lentämällä ja katukuvassa näkyy lomailevia sotilaita, huomauttaa East Officen toimitusjohtaja **Janne Harjunpää**. Lehden pääjuttussa (s. 12) pohditaan, mikä voi olla Suomen ja suomalaisyritysten rooli Ukrainan jälleenrakennuksessa.

Tällä haavaa Maailmanpankki arvioi jälleenrakennuksen kestävän vähintään kymmenen vuotta. Onko se paljon vai vähän? Vertailukohtaa voi etsiä muiden rikki revittyjen maiden kehityksestä.

”**ALOITIMME** nollasta, yhteiskunta oli romahnut”, taloustieteen tohtori **Fidele Mutemberezi** kuvailee Ruandaa vuonna 1994 (s. 20).

Ruandan kansanmurhasta tulee huhtikuussa kuluneeksi 30 vuotta. Tällä vuosituhanella

Ruandaa koskevat uutiset ovat kertoneet etnisen konfliktin sijaan talouskasvusta ja inhimillisestä kehityksestä. ”Ruandan ihmeen” takana on maata kansanmurhasta asti autoritaarisin ottein johtanut **Paul Kagame**. Viime aikoina maa on noussut esiin myös Britannian ja Tanskan turva- ja paikkapolitiikan yhteydessä.

30-vuotisen rauhansa aikana Ruanda on rakentanut itsensä ja instituutionsa uudelleen ja eheytyneet, ainakin pinnalta. Syvälinen sovinto ja anteeksianto vaativat sukupolvia eivätkä kaikkien kohdalla edes toteudu etenkään, jos eriäviä mielipiteitä ei sallita.

Ruandalainen kadunmies sanoo, että Ruanda eli todeksi etnisyyden vaaran. Siksi etnisuus on nyt maassa kielletty aihe, ja sen kaltainen sananvapauden rajoittaminen on hänestä vain viisasta. Hän mukailee ruandalaista sanontaa: on tiedettävä mistä tulee, koska muuten ei tiedä, mihin on menossa.

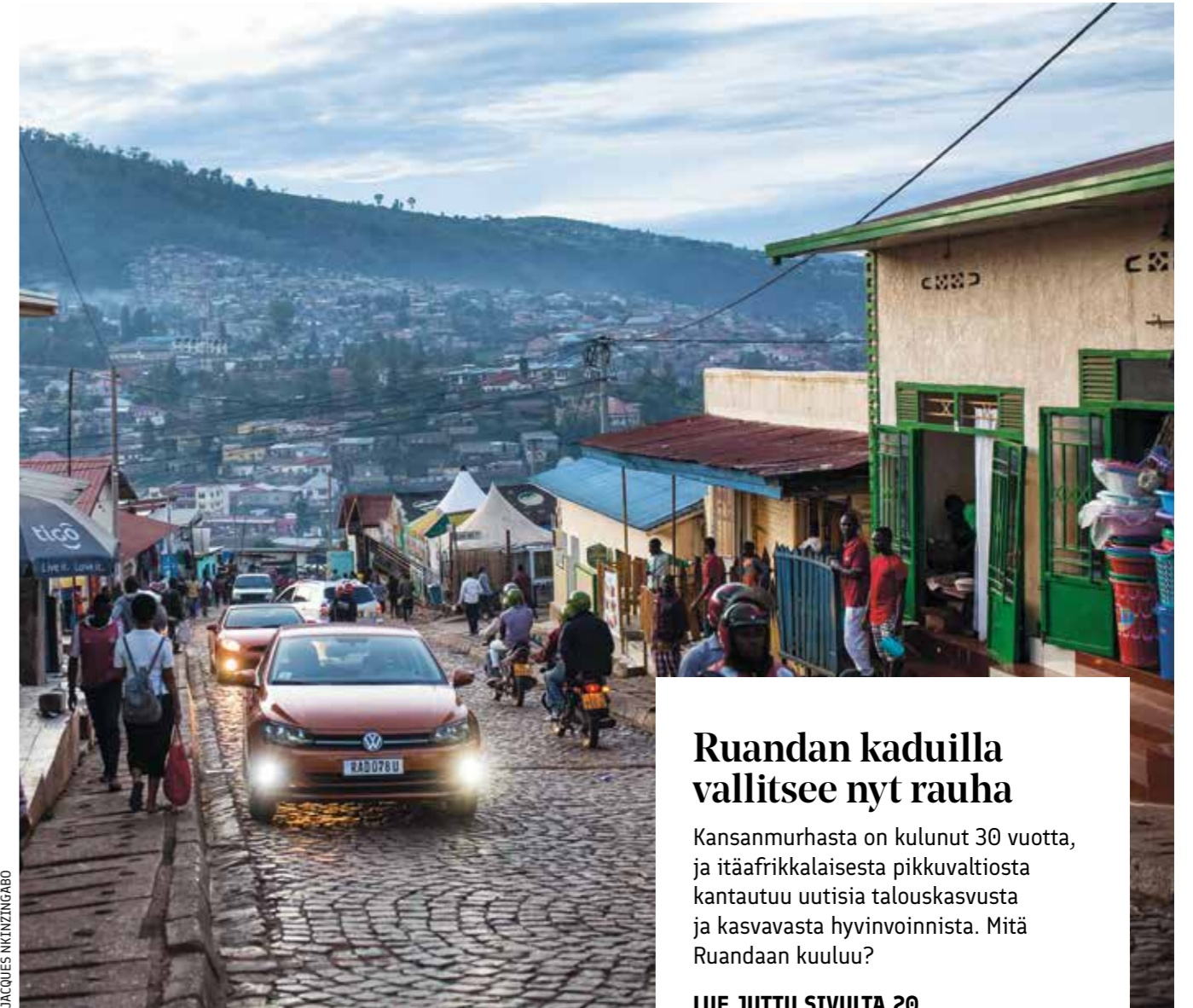
ARMENIAN ja Azerbaidžanin sota Vuoristo-Karabahista alkoi samana vuonna kuin Ruandan kansanmurha. Konflikti jäätty vuosikymmeniksi. Syksyllä 2020 neuvottelujen jumiutumiseen kyllästynyt Azerbaidžan lähti hakemaan ratkaisua ase-in. Viime syksynä se vei konfliktin haluamaansa lopputulokseen: sata tuhatta ihmistä pakeni paniikkitunnelmissa Armeniaan, ja Vuoristo-Karabah tyhjäksi.

Sota loppui, mutta viha jäi. Tutkija **Johanna Ketola** (s. 26) sanoo, että viholliskuvien rakentaminen on ollut molemmille maille pitkäaikainen poliittinen projekti, mutta sota ei ollut mikään historian vääjäämätön lopputulos. Yhtä lailla voitaisiin nyt kertoa tarinaa Etelä-Kaukasian kansojen rauhanomaisesta rinnakkainelosta, sillä sekin on alueella pitkään ollut totta.

SOTIMINEN jättää syvät varjot, mutta tämäkään numero ei uppoa niihin vaan tarjoaa laajan kattauksen arkeen ja kehitykseen. Toivotan kiinnostavia lukuhetkiä – samalla ikäväkseni ilmoitan, että *Kehitys-lehden* viimeinen numero ilmestyy kesäkuussa. Ulkoministeriö lopettaa lehden julkaisemisen osana ulkoasiainhallinnon 1. elokuuta toteutuvaa uudistusta.

ERJA-OUTI HEINO
päätoimittaja

LIISA TAKALA

JACQUES NKIZINGABO

Ruandan kaduilla vallitsee nyt rauha

Kansanmurhasta on kulunut 30 vuotta, ja itäafrikkalaisesta pikkuvaltiosta kantautuu uutisia talouskasvusta ja kasvavasta hyvinvoinnista. Mitä Ruandaan kuuluu?

LUE JUTTU SIVULTA 20.

Kehitys - Utveckling

Osoitteenmuutokset ja peruutukset
Sähköpostitse kehitys.um@grano.fi
Puhelimitse tiistaisin ja torstaisin
klo 9–11/Grano Oy, 044 766 3126

Julkaisija Ulkoministeriö Viestintäosasto Kestävän kehityksen ja kaupan viestinnän yksikkö, PL 176, 00023 Valtioneuvosto
Toimitusneuvosto AD Teemu Heinilehto, viestintäjohtaja Mikko Koivumaa (pj.), apulaisosastopäällikkö Helena Airaksinen, viestintäpäällikkö Annett Victorero, kuvajournalisti Saara Mansikkamäki, toimittaja Janne Hopsu, asiantuntija Lyydia Kilpi, professori Anja Nygren, apulaisosastopäällikkö Juha Savolainen
Päätoimittaja Erja-Outi Heino, 029 535 1072, erja-outi.heino@gov.fi
Toimitussihteeri Tiina Kirkas, tiina.kirkas@gmail.com **Ulkoasu** Laura Ylikahri
Painatus Grano Oy ISSN 0787-041
Kannen kuva Liisa Takala
Lehden sisältöä lainattaessa on lähde mainittava. Artikkelit edustavat kirjoittajiensa kantaa.
Kehitys - Utveckling 2.2024 ilmestyy kesäkuussa.

06

Maaailman makasiini

Suomi keskittää kehitysyhteistyönsä kuuteen kumppanimaahan.

10

Miten niin?

Miksi Latinalaisen Amerikan äänestäjät suosivat populistipoliitikkoja? Akatemiatutkija **Eija Ranta** vastaa.

11

Infografiikka

Viime vuosina demokratian tila on heikentynyt jonkin verran Latinalaisessa Amerikassa ja Karibiassa.

18

Infografiikka

Euroopan unioni on Ukrainan suurin tukija.

20

Ruandan kansanmurhasta 30 vuotta

Talous kukoistaa ja köyhyys vähenee, mutta kuri on kova eikä sana ole järin vapaa.

25

Kolumni

Kari Kuusiniemi
Demokraattinen oikeusvaltio takaa kestävä menestyksen.

26

Sota loppui, viha jäi

Vuoristo-Karabahin pitkä konflikti on ohi mutta naapuriviha ei.

30

Ajankuva

Sambialainen **Joseph Chiwoma** on 17-vuotias katuvalokuvaaja, joka tienaa päästäkseen takaisin kouluun.

12

Ukraina valmistautuu jälleenrakennukseen

Urakka on kallis ja kestää vuosia. Myös suomalaisia yrityksiä kannustetaan työhön.

40

Henkilö

Fathi Ahmed tekee stand up -komiikkaa somaleista, suomalaisista ja rasismista.

44

Suomi tekee

Nuoret naiset raivaavat arkensa esteitä Sierra Leonessa.

46

Vapaalla

Professori kertoo, mikä on suosittua Kiinan sosiaalisessa mediassa.

48

Esittelyssä

Afrikkalaiset luomiskertomukset tietävät, mistä ihminen on tehty.

50

Tuliaiset

Oscar Boije levittää Mosambikissa vaihtoehtoista opetusmallia, jotta lapset palaisivat kouluun.

51

Sarjakuva

5 kysymystä kehityksestä

LIISA TAKALA

Suomi keskittyy kuuteen kumppanimaahan

Kehitysyhteistyön leikkaukset vähentävät kumppanimaiden määrää neljällä. Hankkeet viedään loppuun sovitusti.

KIMMO RÄISÄNEN

Ulkomaankauppa- ja kehitysministeri Ville Tavio (ps) kertoi kehitysyhteistyön leikkauksista tiedotustilaisuudessa tammikuussa.

PETTERI ORPON (kok) hallitus on sopinut, että varsinaisesta kehitysyhteistyöstä sekä laina- ja sijoitusmuotoisesta kehitysyhteistyöstä vähennetään noin miljardi euroa vuosina 2024–2028.

Suurin leikkaus kohdistuu maa- ja aluekohtaiseen yhteistyöhön. Ulkoministeriön ehdotuksen mukaan se supistuu reilut 500 miljoonaa euroa hallituskauden aikana.

Kahdenvälisen kehitysyhteistyön kumppanimaat vähenevät nykyisestä kymmenestä kuuteen, kun Suomen maaohjelmat päättyvät Afganistanissa, Keniassa, Mosambikissa ja Myanmarissa.

Hallitusten välinen yhteistyö jatkuu Etiopiassa, Nepalissa, Somaliassa ja Tansaniassa. Palestiinalaisalueilla yhteistyö jatkuu toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset huomioiden.

Tällä hallituskaudella Ukraina on selvästi Suomen suurin kehitysyhteistyö-

kumppani. Ukrainaa tuetaan vähintään 58 miljoonalla eurolla vuodessa.

Hankkeet viedään hallitusti loppuun

Ulkoministeriön yksikönpäällikkö **Ramesses Malaty** kertoo, että hallitusohjelman linjausten pohjalta tehtävä sopeutus on tarpeen kohdistaa selkeisiin kokonaisuuksiin sen sijaan, että leikattaisiin tasaisesti kaikista kohteista.

”Leikkaukset toteutuvat takapainotteisesti hallituskauden aikana. Nykyiset maaohjelmat päättyvät kuluvan vuoden lopussa, mutta käynnissä olevat hankkeet viedään sovitusti loppuun”, Malaty sanoo.

Keniassa ja Mosambikissa painotuvat jatkossa Suomen kaupallinen yhteistyö ja yksityisen sektorin yhteistyömuodot. Afganistanissa ja Myanmarissa ei tällä hetkellä voi tehdä yhteistyötä maiden hallintojen kanssa. Sen

sijaan Suomi voi toimia näissä maissa suomalaisten kansalaisjärjestöjen ja kansainvälisten järjestöjen kautta. Näin jatketaan esimerkiksi Afganistanin naisten ja tyttöjen tukea.

Kahdenvälisen kehitysyhteistyön ohella myös monenkeskisen yhteistyön, kehityspoliittisten lainojen ja sijoitusten sekä mahdollisesti humanitaarisen avun rahoitus vähenee.

Tulevina vuosina varsinaisen kehitysyhteistyön kokonaisrahoitus vaihtelee ulkoministeriön mukaan 600–630 miljoonan euron vuositasolla.

Malatyn mukaan ulkoministeriössä linjataan tämän ja ensi vuoden aikana maittain kohdentuvien kokonaisuuk-sien jatkoa. Myös kansalaisjärjestöjen ja kehityspankkien uudet rahoituskierrokset ovat valmisteilla.

MATTI REMES

Tekoäly muuttaa vauraiden maiden työntekoa

TEKOÄLY vaikuttaa lähitulevaisuudessa lähes 40 prosenttiin globaalista työvoimasta, arvioivat Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n tutkijat. Teollistuneissa maissa, joissa tietotyö on yleistä, muutos osuu 60 prosenttiin ja matalan tulotason maissa 26 prosenttiin työntekijöistä.

Tekoälyn vaikutus voi olla myönteinen tai kielteinen. IMF arvioi, että teollistuneissa maissa on suuremmat mahdollisuudet hyödyntää tekoälyä, mutta kehittyvissä maissa tekoäly tuskin muuttaa työtapoja suuresti lähivuosina.

EMMI KORHONEN/LK

66%

Brittiläisen avustusjärjestö Oxfamin mukaan ihmiskunnan köyhin 66 prosenttia tuottaa vähemmän hiilidioksidipäästöjä kuin rikkain prosentti.

Lopettakaa puiden istuttaminen!”

– **THOMAS CROWTHER, YK:N PUUNISTUTUSKAMPANJAN ENTINEN NEUVONANTAJA**

Crowther kyllästyi puunistutuskampanjoissa esiintyvään viherpesuun ja luonnon monimuotoisuuden tuhoamiseen. Nyt hän kannattaa metsien hiilensidontakyvyn parantamista.

KIINA LISÄÄ AURINKOVOIMAA

KANSAINVÄLISEN energiajärjestön IEA:n mukaan maailman maat lisäsivät uusiutuvan energian kapasiteettiaan peräti 510 gigawatilla viime vuonna, mikä tarkoitti lähes 50 prosentin hyppäystä edellisen vuoden kasvulukuun. Ripeä vauhti johtui ennen kaikkea Kiinan tuottamien halpojen aurinkopaneelien hyvästä menekistä. Kiina itse lisäsi aurinkovoimaa saman verran kuin koko maailma yhteensä edellisen vuoden aikana.

ANGOLAN HUMANITAARINEN KRIISI UNOHTUI

ANGOLAN ennätyspitkän kuivuusjakson aiheuttamista ongelmista kirjoitettiin suhteessa vähiten kansainvälisessä mediassa viime vuonna, arvioi Care-järjestö. Angolaa käsiteltiin vain 1 049 verkkoartikkelissa, kun esimerkiksi uusi *Barbie*-elokuva nostettiin esiin 273 000 artikkelissa.

Muita median unohtamia kriisejä olivat muun muassa Sambian, Burundin ja Senegalin aliravitsemus ja nälkä.

RUOAN TEHOTUOTANTO MAKSAA

NYKYAIKAISET globaalit ruokajärjestelmät tuottavat tehokkaasti ruokaa ihmiskunnalle, mutta niillä on myös ei-toivottuja ja piiloon jääviä vaikutuksia. YK:n maatalousjärjestön FAOn laskelman mukaan nämä kielteiset vaikutukset leikkaavat yli 11 000 miljardia euroa eli lähes 10 prosenttia planeetan bruttokansantuotteesta.

Kielteisiä vaikutuksia syntyy muun muassa kasviuonekaasu- ja typpipäästöistä sekä liiallisesta tai vääränlaisesta vesivarantojen ja maa-alueiden käytöstä. Osa haitoista kohdistuu suoraan ihmisiin, mikä näkyy epäterveellisinä ruokatottumuksina, aliravitsemuksena ja köyhyytenä.

Lähes kolme neljäsosaa taloudellisista tappioista johtuu yksinomaan epäterveellisistä ruokavalioista ja niiden aiheuttamista kroonisista sairauksista ja tuotannollisista menetyksistä.

Jos nykyiseen ruoan hintaan pitäisi lisätä ulkoisten haittojen kustannukset, tehotuotettu ruoka olisi selvästi kalliimpaa kuin terveellinen ja ilmastokestävä ruoka.

PHILIPPE LISSAC/GOODING/UNIVERSAL IMAGES GROUP/PLK

Kiinalaisyhtiön tietömaa Norsunluurannikolla vuonna 2017.

Kiinalainen velka kertyy

KIINAN Tie ja vyö -ohjelman avulla on rakennettu muun muassa siltoja, satamia ja liikenneväyliä yli 150 maahan. AidData-tutkimuslaitoksen mukaan ohjelman kautta kertyneet, kehittyvien maiden ottamat velat ovat nousseet ennätyslukemiin eli vähintään 1 030 miljardiin euroon. Noin 80 prosenttia Kiinan saatavista on rahoitusvaikeuksista kärsivissä kehittyvissä maissa.

Kehitys-Salminen kannustaa ajattelemaan ”laatikon ulkopuolelta”

1 VAMMAISJÄRJESTÖJEN tuuksi tekemä esteettömyyden käsite on hyvä näkökulma köyhyyden vastaiseen taisteluun. Kehityksen esteet ovat useammin valtion asettamia kuin yksilön vastuulla.

2 TEKOÄLY tuo huolestuttavan helppoja ja halpoja välineitä vaalivaikuttamiseen. Vaalien supervuonna kannattaa katsoa kahdesti niin kuvia kuin sanoja.

3 ESA SALMINEN lähti itse aikanaan kehitysyhteistyöhön sekä parantaakseen maailmaa että seikkaillakseen. Nykyopiskelijoiden ajatukset kertovat muutoksesta: uratoiveet ovat usein kotimaassa, lentäminen ahdistaa ja kehitysyhteistyön vetovoimakin tuntuu vähän heikentyneen.

Lue blogitekstit verkossa kehityslehti.fi/kehitys-salminen

Hallitus ja oppositio mahtuvat samaan pöytään

Kehityspoliittinen toimikunta yhdistää globaalista kehityksestä kiinnostuneita hallituksesta oppositioon. Sujuva vuoropuhelu ihmetyttää ulkomailla.

KEHITYSPOLIITTINEN toimikunta (KPT) on 20 vuoden ajan seurannut Suomen kehityspolitiikkaa ja ottanut kantaa sen kehittämiseen. Toimikunnan ensimmäisenä puheenjohtajana vuosina 2003–2007 toiminut **Gunvor Kronman** (r) sanoo, että tavoitteena oli alusta lähtien luoda laaja-alainen ja arvovaltainen keskustelufoorumi.

”Ulkomaalaiset vieraat aina ihmettelivät, kuinka hallitus- ja oppositiopuolueiden ja eri järjestöjen edustajat voivat kokoontua saman pöydän ääreen. Toivottavasti tästä suomalaisesta toimintatavasta ymmärretään pitää jatkossakin kiinni.”

Valtioneuvosto asettaa KPT:n hallituskausittain. Eduskuntapuolueiden, järjestöjen ja tutkijayhteisön edustajien ohella mukana on asiantuntijajäseniä eri puolilta valtionhallintoa.

KPT:n nykyinen puheenjohtaja, kansanedustaja **Sofia Vikman** (kok) korostaa toimikunnan roolia vuoropuhelun edistäjänä.

”Kehitysyhteistyötä tekevien ja edistävien tahojen kirjo on laaja. Erilaisten tavoitteiden sovittaminen yhteen vaatii foorumin, jolla on asiantuntemusta ja laaja hyväksyntä.”

MATTI REMES

Kehityspoliittisen toimikunnan nykyinen puheenjohtaja, kansanedustaja Sofia Vikman (kok) yhdessä edeltäjänsä, kansanedustaja Inka Hopsun (vihr) kanssa viime marraskuun 20-vuotisjuhlaseminaarissa.

KPT:n puheenjohtajana vuosina 2016–2019 toiminut **Aila Paloniemi** (kesk) sanoo, että puolueet ja sidosryhmät ovat vaikuttaneet toimikunnan kautta kehityspoliittisiin linjauksiin ja oppineet yhdessä globaaleista kehityskysymyksistä.

”On tärkeää, että kehityspolitiikasta keskustellaan valtionhallintoa laajemmin. Se lisää toiminnan avoimuutta ja hyväksyttävyyttä.”

Ei vain ulkoministeriön asia Gunvor Kronman korostaa KPT:n merkitystä poikkihallinnollisena toimijana. Johdonmukainen kehityspolitiikka edellyttää, että globaalia kehitystä edistäviä päätöksiä tehdään kaikilla politiikan aloilla.

”Valtionhallinto oli aluksi vakuuttava siitä, että kehityspolitiikka ei ole

vain ulkoministeriön yksi haara. Se on kaikkia ministeriöitä koskeva asia.”

KPT:n suurimmaksi heikkoudeksi Aila Paloniemi nimeää jatkuvan epävarmuuden toiminnan jatkosta. Neljäksi vuodeksi kerrallaan nimitettävän toimikunnan järjestäytyminen vie aikaa. Se on pois varsinaiselta seurantatyöltä.

”Toimikunnan on joka hallituskausi lunastettava uudelleen neuvonantajan roolinsa”, Paloniemi sanoo.

Sofia Vikmanin mielestä KPT:n isoin haaste on laajan tehtäväkentän ja rajallisten resurssien yhdistäminen.

”Olennaista olisi kysyä, tulisiko KPT:n keskittyä nimenomaan vuoropuhelun edistämiseen ja strategiaan tavoitteisiin sitouttamiseen vai pienempiin yksityiskohtiin.”

MATTI REMES

Latinalainen Amerikka ei sulje ketään pois

Latinalaisen Amerikan tavoite on kasvattaa globaalin etelän roolia maailmanjärjestyksessä. Siksi Kiinan valta kasvaa mantereella. Myös Venäjä näkyy ja kuuluu entistä laajemmin, akatemiatutkija Eija Ranta kertoo.

Eija Ranta, miksi Latinalaisen Amerikan äänestäjät suosivat populistisia poliitikkoja, kuten Argentiinassa Javier Mileitä viime marraskuussa?

”Ihmiset kaipaavat muutosta ja vaihtoehtoja. He ovat tyytymättömiä korruptioon, työttömyyteen, rikollisuuden aiheuttamaan turvattomuuteen sekä ylipäätään vallitsevaan poliittiseen järjestelmään ja perinteiseen eliittiin.

Usko edustukselliseen liberaaliin demokratiaan ei ole koetuksella vain Latinalaisessa Amerikassa vaan yleisesti muuallakin. Ääripäät korostuvat, jolloin sosialistista tai vasemmistolaista hallintoa seuraa äärioikeistolainen hallinto.

Toisaalta Latinalaisen Amerikan maissa on pitkä demokratiaperinne. Autoritaarisia ja populistisia johtajia tasapainottaa vahva kansalaisaktivismi, jonka etulinjassa toimivat nuoret, naiset ja alkuperäiskansat. He muistuttavat valtaapitäviä demokratiasta ja ihmisoikeuksista.”

Mitä muita Latinalaisen Amerikan kehityskulkuja meiltä on jäänyt näkemättä, kun katseemme kohdistuu lähinnä Eurooppaan?

”Kiinan vaikutusvalta on kasvanut, ja se on Etelä-Amerikassa jo suurempi kaupakumppani kuin Yhdysvallat.

Myös Venäjä näkyy entistä laajemmin kaikkialla Latinalaisessa Amerikassa. Se etsii mantereelta samanmielisiä, länsimaista liberaalia demokratiaa vastustavia maita ja johtajia. Esimerkiksi Nicaragua on kopioinut Venäjältä ulkomaisia

agentteja koskevan lain, jonka seurauksena maan kansalaisyhteiskunnan tila on täysin suljettu. Boliviassa taas Venäjä rahoittaa ydinvoiman rakentamista.

Lisäksi venäläinen uutiskanava RT (aiemmin *Russia Today*) on tärkeä tietolähde Latinalaisessa Amerikassa. Sosiaalisessa mediassa leviää myös paljon länsivastaisia vale uutisia ja salaliittoteorioita.

Kiinan ja Venäjän viesteille on alueella kaikupohjaa, jota selittää historiallisesti vaikea suhde Yhdysvaltoihin.”

Mikä on Latinalaisen Amerikan asema nykyisessä geopolittisessä valtapelissä?

”Latinalaisen Amerikan tavoite on kasvattaa globaalin etelän roolia maailmanjärjestyksessä. Taustalla on vanha kolmannen maailman ajattelu, jossa tasapainotellaan eri maiden välillä ja hyödynnetään strategisesti niitä kaikkia: ketään ei suljeta pois.

Nykymaailmassa Latinalaisen Amerikan ei tarvitse käydä kauppaa vain Yhdysvaltain ja Euroopan kanssa vaan on olemassa muita vaihtoehtoja myös poliittisesti.”

Miksi suomalaisten pitäisi kiinnostua Latinalaisesta Amerikasta?

”Mantereella on kiinnostavaa yhteiskunnallista ajattelua: siellä on kokeiltu

erilaisia kehitysmalleja, vaikka ne eivät ole aina tuottaneet parasta mahdollista tulosta. On ollut vallankumouksia, kuten Kuubassa, ja Boliviassa **Evo Morales** yritti järjestää yhteiskuntaa alkuperäiskansojen ajattelun pohjalta – siinä tosin onnistumatta.

Kiehtovaa on, kuinka Latinalaisessa Amerikassa ihmiset jaksavat uskoa uuteen tulevaisuuteen.”

EIJA RANTA

Työ Akatemiatutkija vuosina 2021–2026, globaalin kehitystutkimuksen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa
Ura Tutkijana Helsingin yliopistossa, Jyväskylän yliopistossa, Svenska social- och kommunalhögskolanissa ja Åbo Akademiassa vuodesta 2007 lähtien. Sitä ennen kehitysyhteistyössä YK-järjestöissä ja kansalaisjärjestöissä. Vierailevana tutkijana Nairobien yliopistossa Keniassa, Centro Latinoamericano de Ecología Socialissa (CLAES) Uruguayssa ja Universidad Mayor de San Simónissa Boliviassa.

Koulutus Valtiotieteiden tohtori (kehitysmaatutkimus) vuonna 2014 ja valtiotieteiden maisteri (kulttuuri- ja sosiaaliantropologia) vuonna 2006 Helsingin yliopistosta

MITEN DEMOKRATIA VOI LATINALAISISSA AMERIKASSA JA KARIBIALLA?

Tuoreen raportin mukaan demokratian tila on viime vuosina hieman heikentynyt Latinalaisen Amerikan ja Karibian maissa. Silti alue on yhä maailman kolmanneksi demokraattisin heti Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan jälkeen.

EIU (The Economist Intelligence Unit) jakaa valtiot neljään ryhmään kymmenportaisella indeksillä, joka mittaa vaali prosessia ja poliittisen päätöksenteon hajautusta, hallinnon toimivuutta, poliittista osallistumista ja kulttuuria sekä kansalaisoikeuksia. Latinalaisen Amerikan ja Karibian valtioiden demokratiaindeksien keskiarvo oli 5,68 vuonna 2023, kun se vuonna 2008 oli 6,43.

LÄHDE: THE ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT (EIU) DEMOCRACY INDEX 2023

Demokratian suosio vaihtelee

Osuus kansalaisista, joiden mielestä demokratia on paras tapa hallita valtiota

LÄHDE: RUNSAAN 39 000 IHMISEN HAASTATTELU 24 VALTIOSSA LATINALAISISSA AMERIKASSA JA KARIBIALLA. LAPOP LAB, AMERICAS BAROMETER 2023

UKRAINAN JÄTTIURAKKA

Ukrainassa on alettu korjata sodan jälkiä ja valmistautua tulevaan EU-jäsenyyteen. Myös suomalaiset yritykset osallistuvat urakkaan.

Marraskuussa 2013 nuori ukrainalainen journalisti **Mustafa Nayyem** kirjoitti Facebook-sivulleen: ”Jos haluatte oikeasti saada jotain aikaan, älkää pelkästään tykätkö tästä viestistä vaan sanokaa, että olette valmiita. Yritetään aloittaa jotain uutta.”

Nayyem kehotti viestissään kiovalaisia kokoontumaan Maidanin aukiolle vastustamaan silloisen presidentin **Viktor Janukovytsin** politiikkaa. Janukovyts oli hetkeä aiemmin ilmoittanut vetävänsä Ukrainan pois Euroopan unionin kanssa solmitusta sopimuksesta ja vievänsä maata lähemmäs **Vladimir Putinin** johtamaa Venäjää.

Maidanin aukion mielenosoituksista tuli voimannäyttö, joka lopulta ajoi Janukovytsin maanpakoon Venäjälle. Kansannousu sysäsi kuitenkin myös Putinin sotavoimat liikkeelle. Venäjä valloitti ensin Krimin niemimaan helmikuussa 2014 ja laajensi sitten yhteenottoa Itä-Ukrainaan. Helmikuussa 2022 se aloitti laajan hyökkäyssodan koko maata vastaan.

Lähes 400 miljardin euron korjausvelka Ensimmäisen Maidan-kokoontumisen järjestäjästä Mustafa Nayyemista tuli myöhemmin poliitikko, ja viime vuoden tammikuussa hänet nimitettiin Ukrainan jälleenrakennusviraston johtajaksi.

Nayyemin johtama virasto huolehtii pääasiassa sodassa tuhoutuneiden teiden, siltojen, terveysasemien, rakennusten sekä energia- ja vesilaitosten korjaamisesta.

Työtä riittää, sillä Maailmanpankin viime vuoden maaliskuussa julkaisemien – nyt jo osittain vanhentuneiden – laskelmien mukaan Venäjän tuhoamien rakennusten ja infrastruktuurin korjaaminen maksaa noin 126 miljardia euroa. Suurimmat tuhot ovat tapahtuneet maan itä- ja eteläosissa, jonne rintamalinjat ovat vähitellen pysähtyneet.

Summa kohoaa 383 miljardiin euroon, kun laskelmiin lisätään sodasta aiheutuneet taloudelliset tappiot, kuten tuotannon keskeytyminen tai loppuminen, sekä Ukrainan uudistaminen EU:n jäseneksi.

EU-jäsenyyden tavoittelemiseen liittyvät kulut on lisätty jälleerakennuskustannuksiin siksi, että Ukraina on aloittanut jäsenyysneuvottelunsa Euroopan unionin kanssa: maa haluaa valjastaa jälleerakentamisen keinoksi edetä kohti EU-jäsenyyttä.

EU-kriteerit huomioidaan jälleerakennuksessa muun muassa siten, että uusittavista kohteista, kuten asuintaloista, pyritään tekemään ilmasto- ja katastrofikestäviä.

”Periaate on tärkeä”, sanoo Suomen Ukrainan-jälleerakentamisen suurlähettiläs **Antti Vänskä**, joka on seurannut Ukrainan asioita tiiviisti viime syyskuusta lähtien.

”Siellä missä olosuhteet ja voimavarat sen sallivat, energiajärjestelmät siirretään uusiutuvaan energiaan ja asuinrakennuksista tehdään energiatehokkaita.”

EU tasoittaa Ukrainan jäsenyyspolkua muun muassa 50 miljardin euron rahoituspaketilla, jota käytetään erityisesti talouden vakauttamiseen ja jälleerakentamiseen.

”Pakettiin on liitetty ehtoja, jotta voidaan seurata, miten maa edistyy jäsenyysvaatimusten kanssa”, Vänskä sanoo.

Suomalaiset yritykset jonkin verran jäljessä

Valtavaan jälleerakennusurakkaan tarvitaan suuri määrä ukrainalaisia ja ulkomaisia yrityksiä. Mutta onko yritysten turvallista toimia sotaa käyvässä maassa?

”Sotaa käydään maan itä- ja kaakkoisosassa. Noin kolme neljäsosaa Ukrainan kaupungeista ja kunnista on sodan ulkopuolella”, muistuttaa Ukrainan liike-elämässä vuosia työskennellyt

”Nyt olisi vielä edullista ostaa ’sisäänpääsylippu’ eli esimerkiksi tontti, tehdas tai yritys. Jonkin ajan kuluttua tulee tungos ja hinnat nousevat.”

– Janne Harjunpää

Pohjoismaiden ja esimerkiksi Alankomaiden, Saksan, Puolan ja myös Viron yritykset ovat jo liikkeellä.

”Nyt olisi vielä edullista ostaa ’sisäänpääsylippu’ eli esimerkiksi tontti, tehdas tai yritys. Jonkin ajan kuluttua tulee tungos ja hinnat nousevat.”

Myös Antti Vänskä on pannut merkille muiden maiden nopean etenemisen.

”Erityisesti tanskalaiset yritykset ovat olleet ripeitä. Ne ovat olleet läsnä Ukrainassa jo pitkään. Suomalaiset tuntevat Ukrainaa heikommin. Paikan päällä on ollut vasta parikymmentä suomalaista firmaa.”

Hallitukselta lisärahoitusta yrityksille

Pääministeri **Petteri Orpon** (kok) hallitus haluaa helpottaa suomalaisten yritysten toimintaa Ukrainassa. Viime joulukuussa julkistetussa Ukrainan-jälleerakentamissuunnitelmassa listataan yrityksille suunnattuja uusia rahoituslähteitä ja neuvontapalveluita.

Uutta rahaa on luvassa kymmeniä miljoonia euroja. Valtio lisää omistamansa kehitysrahoituslaitos Finnfundin pääomaa 25 miljoonalla eurolla. Tämän lisäksi on tarkoitus ottaa käyttöön uusi UIF-rahoitusväline, jolla rahoitettaisiin Ukraina-hankkeita 50 miljoonan eurolla vuosina 2025–2026.

Keskeisessä asemassa on myös Finnpartnership, jonka avulla suomalaiset yritykset voivat jatkossa etsiä asiakkaita, liikekumppaneita ja toimintamahdollisuuksia Ukrainassa.

Koska Ukrainassa toimiminen on riskialtista, suunnitelmassa suositellaan, että valtio takaisi 80 prosenttia Finnfundin myöntämästä rahoituksesta. Samankaltaisia takuita luvataan myös valtion virallisen vientitakuulaitoksen Finnveran kautta myönnettyjen vientitakuiden luottotappioille aina 50 miljoonaan euroon saakka.

East Officen tuore toimitusjohtaja **Janne Harjunpää**.

”Läntisessä Ukrainassa sodan huomaa vain kahdesta asiasta: sinne ei pääse lentämällä ja katu-kuvassa näkyy lomailevia sotilaita.”

Harjunpäällä on näköalapaikka Ukrainaan, sillä hänen johtamaansa East Officeen kuuluu joukko merkittäviä suomalaisia yrityksiä, jotka pyrkivät lisäämään liiketoimintaansa Ukrainassa ja Keski-Aasian markkinoilla.

Vaikka tarkkoja tilastoja jo toteutuneista jälleerakennustöistä ei ole, Harjunpään mukaan jälleerakennus on jo käynnissä. Maan bruttokansantuote on kääntynyt kasvuun sodan alussa tapahtuneen romahduksen jälkeen, ja osa ulkomaille lähteneistä pakolaisista on palannut takaisin.

Harjunpää toivoo, että nykyistä useampi suomalainen yritys hakeutuisi Ukrainaan, sillä muiden

East Officen Janne Harjunpään mukaan suunnitelma tarjoaa yrityksille hyvää lisätukea, ja esimerkiksi vientitakuista on paljon hyötyä liiketoiminnassa.

”Takuilla poistetaan kaupan esteitä. Kun esimerkiksi suomalainen yritys myy laitteen ukrainalaiselle ostajalle, maksua ei tarvitse pyytää etukäteen.”

Suomen Ukrainan-jälleenrakennussuunnitelman toinen osa julkaistaan vuoden 2024 aikana. Siinä käsitellään valtionhallinnon ja eri sidosryhmien osallistumista jälleenrakentamiseen sekä linjataan kehitysyhteistyön ja humanitaarisen avun käytöstä Ukrainassa lähivuosina.

Suomella on hyvä maine Ukrainassa

Mitä pieni Suomi pystyy antamaan Ukrainalle käytännössä?

Ukrainan välittömät tarpeet liittyvät maan infrastruktuurin ylläpitoon. Esimerkiksi rintamaa lähellä olevan sillan sortuminen saattaa tuoda monen tunnin kiertomatkan haavoittuneiden sotilaiden sairaalamatkaan. Siksi sillan korjaaminen on etusijalla.

Mutta mitä pidemmälle rintamasta mennään, sitä monipuolisemmiksi tarpeet muuttuvat.

”Koko maassa tarvitaan työpaikkoja, investointeja ja verotuloja”, Antti Vänskä sanoo.

”Tarpeen suuruudesta kertoo se, että bruttokansantuote laski kolmanneksella vuonna 2022, ja miljoonat ihmiset ovat joutuneet jättämään asuinpaikkansa.”

Suomi voisi osallistua Ukrainan jälleenrakentamiseen esimerkiksi viemällä puhdasta teknologiaa, energiantuotantoa, digitalisaatiota, tietoverkkoja ja rakennusalan palveluita, Vänskä listaa.

Tärkeitä ovat myös Suomen ja Ukrainan väliset perinteiset yhteistyöalat, kuten opetus ja oikeusvaltiokehityksen tukeminen.

”Nämä ovat olennaisia, kun ajatellaan Ukrainan kehittämistä pidemmällä aikavälillä ja valmistellaan maata EU-jäsenyyteen”, Vänskä sanoo.

Janne Harjunpää kehuu puolestaan suomalaisten yritysten hyvää liiketoimintatapaa ja näkee sen jopa eräänlaisena ”vientitikkelinä”, kun suomalaisyritykset alkavat tehdä yhteistyötä ukrainalaisten yritysten kanssa ympäristössä, joka on tunnettu korruptioriskeistään.

”Suomalaisilla on kaiken kaikkiaan hyvä maine Ukrainassa”, sanoo Harjunpää, joka on vierailut maassa kymmenkunta kertaa myös sodan aikana.

Korruptio on vähentynyt Ukrainassa myös sodan aikana.

Ukrainalaiset muistavat suomalaiset laatutuotteet ajalta, jolloin maa oli vielä osa Neuvostoliittoa ennen vuotta 1991. Ukrainalla ja Suomella on myös eräänlainen kohtalonyhteys Venäjän rajanaapurina, Harjunpää sanoo.

Miljoonia ihmisiä köyhyysrajan alapuolelle

Ukrainan nostaminen nykyaikaiseksi eurooppalaiseksi valtioksi ei tapahdu hetkessä.

Sota on tehnyt suuren loven kansan hyvinvointiin. Pelkästään ensimmäisen sotavuoden aikana köyhyysrajan alapuolella elävien eli alle 6,06 euroa päivässä ansaitsevien ihmisten osuus nousi 5,5 prosentista 24,1 prosenttiin.

Sota on myös kutistanut väestöä. Erään arvion mukaan Ukrainan hallinnoimilla alueilla elävien ihmisten määrä on supistunut 28 miljoonaan, kun vielä ennen sotaa maassa asuvien määräksi arvioitiin yli 40 miljoonaa.

Miljoonien ihmisten katoaminen selittyy sillä, että noin kuusi miljoonaa ukrainalaista elää nyt Venäjän valloittamilla alueilla, vähintään neljä miljoonaa on paennut EU-maihin, hieman yli miljoona asuu Venäjällä ja ainakin puoli miljoonaa muualla ulkomailla. Tämän lisäksi neljä miljoonaa kansalaista on paennut asuinalueeltaan muualle Ukrainaan ja kymmeniätuhansia on kuollut rintamalla sekä siviileihin kohdistuneissa iskuissa.

Vastaavien muutosten kouriin joutuneet maat joutuvat yleensä käyttämään vuosikymmeniä siihen, että niiden elintaso palaa edes lähtötasolle. Voiko Ukraina tehdä poikkeuksen ja ponnahtaa takaisin nopeammin?

Maailmanpankin raportissa puhutaan kymmenen vuoden jälleenrakennusvaiheesta, mutta pankki myöntää itsekkin, että paljon riippuu siitä, miten sota etenee ja milloin se päättyy.

Olennaista on myös se, paljonko Ukraina saa rahoitusta tulevina vuosina, mikä on hallintokoneiston kyky pyörittää lukemattomia samanaikaisia hankkeita, millaisia riskejä yritykset ovat valmiita ottamaan ja onko materiaaleja ja työvoimaa saatavilla.

Myönteistä on se, että vaikka sota jatkuu, sen aiheuttamat tuhot eivät välttämättä enää nouse suoraviivaisesti. Vaikka Venäjä on kohdentanut ohjusiskuja ympäri maata, suurin osa taisteluista on jatkunut alueilla, jotka ovat jo entuudestaan tuhoutuneita. Toisaalta hallitus on kyennyt jo korjaamaan osan tuhotuista kohteista, kuten esimerkiksi terveysasemia, energialaitoksia ja liikenneväyliä.

Sotaväsymystä lännessä ja Ukrainassa

Ukrainan lähivuosina saaman tuen määrä riippuu siitä, miten pitkälle länsimaiden veronmaksajat ja poliitikot ovat valmiita sitoutumaan Ukrainan auttamiseen.

Eri maiden Ukrainalle antamia tukilupauksia seuraavan saksalaisen Kiel-instituutin mukaan suurin osa Ukrainalle tulevasta rahoituksesta ja sotilaallisesta tuesta on peräisin EU-instituutioilta, Yhdysvalloista, Saksasta, Britannialta, Pohjoismaista, Japanista, Kanadasta, Puolasta ja Alankomaista. Ei-sotilaallisen tuen kärjessä ovat EU-instituutiot, joiden rahoitus ja humanitaarinen tuki on yhteensä 79 miljardia euroa, ja Yhdysvallat, jonka vastaava luku on 25 miljardia euroa.

Sotaväsymystä on kuitenkin ilmassa, sillä instituutin laskelmien mukaan uusien lupauksen määrät romahtivat viime syksynä peräti 90 prosentilla edellisvuoteen verrattuna. Tärkeässä tukijamaassa Yhdysvalloissa Ukraina-rahoituksesta on tullut sisäpoliittinen kiistakapula.

Sotaväsymystä on myös Ukrainassa. Ukrainan vastahyökkäyksen epäonnistuminen ja lännen avustushalujen heikentyminen ovat lisänneet pelkoa siitä, että sota jatkuu vielä vuosia.

Sotataakan lisäksi ukrainalaiset joutuvat miettimään jälleenrakennusta ja EU:n maalle asettamia ehtoja. Joidenkin ukrainalaisten mielestä se on kohtuutonta.

”Mitään oikotietä EU-jäsenyyteen ei kuitenkaan ole”, muistuttaa Antti Vänskä.

”Tämä tiedetään aiempien jäsenyysneuvotteluiden perusteella.”

Ongelmistaan huolimatta Ukraina näyttäisi edistyvän esimerkiksi korruption torjunnassa. Transparency International -järjestön tammikuussa julkistamassa raportissa todetaan, että korruptio on vähentynyt Ukrainassa jo 11 vuoden ajan, myös sota-aikana. Maa on listauksessa muun muassa Turkin ja Venäjän edellä.

Janne Harjunpää uskoo, että korruption kitkeminen ja hyvän hallinnon edistäminen tulevat ratkaisemaan monta Ukrainaa riivaavaa ongelmaa. Lupaavaa on, että ukrainalaiset ovat selvästi muuttaneet suhtautumistaan korruptioon sodan myötä.

”Tällä hetkellä ukrainalaiset, jotka ovat menettäneet paljon ja joiden sukulaisia on kaatunut sodassa, eivät katso hyvällä korruptiota harjoittavia poliitikkoja. Liian moni on joutunut uhraamaan elämänsä paremman tulevaisuuden eteen.”

Artikeln finns på svenska på [Kehitys – Utvecklings webbplats](#) [kehityslehti.fi](#).

Riittävätkö tukieurot Ukrainan jälleenrakentamiseksi?

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on aiheuttanut suurta tuhoa maan infrastruktuurille ja taloudelliselle toiminnalle. Ukraina tarvitsee kipeästi muiden maiden tukea, mutta rahaa ei kerry riittävästi kattamaan kaikkia tarpeita. Suurimmat tukijat ovat olleet Euroopan unionin instituutiot ja Yhdysvallat.

383 MILJARDIA EUROA JÄLLEENRAKENNUKSEEN

Maailmanpankki, Ukrainan hallitus, Euroopan komissio ja YK arvioivat helmikuussa 2023 Ukrainan tähänastisten tuhojen ja tappioiden hinnaksi satoja miljardeja euroja. Jälleenrakennuksen kustannusarvioon on lisätty EU-jäsenyyden tavoittelusta koituvia kuluja. Koko urakan ennakoidaan kestävän kymmenen vuotta.

POIKKILEIKKAAVAT ALAT (MRD €)

- Miinojen ja muiden räjähteiden hallinta 35
- Muut poikkileikkaavat alat 3

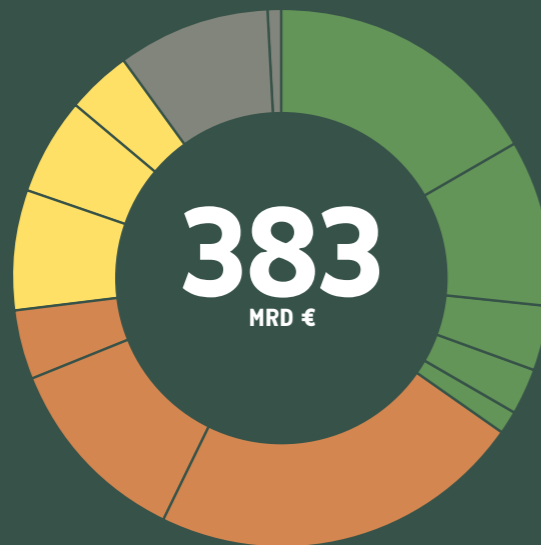
YHTEISKUNNALLINEN TOIMINTA (MRD €)

- Asuminen 64
- Sosiaaliturva ja toimeentulo 39
- Terveys 15
- Koulutus ja tiede 10
- Kulttuuri ja matkailu 6

ELINKEINOTOIMINTA (MRD €)

- Maatalous 28
- Kauppa ja teollisuus 22
- Muut elinkeinot 15

INFRASTRUKTUURI (MRD €)

- Liikenne 86
- Energia ja kaivannaiset 44
- Muu infrastruktuuri 16

LÄHDE: UKRAINE RAPID DAMAGE AND NEEDS ASSESSMENT: February 2022–February 2023. World Bank, Government of Ukraine, EU & UN, 2023.

VIRO ON SITOUTUNEIN TUKIJA

Ukrainalle on myönnetty yhteensä 107 miljardia euroa sotilaallista tukea. Kun sotilaallinen ja ei-sotilaallinen tuki lasketaan yhteen, sitoutuneimpia avunantajia ovat Viro, Tanska ja Liettua. Suomi on sijalla yhdeksän.

SITOUTUNEIMMAT RAHOITTAJAT

Kahdenvälisen ja EU:n kautta annetun sotilaallisen ja ei-sotilaallisen tuen osuus bruttokansantuotteesta

VIRO	4,1 %
TANSKA	3,1 %
LIETTUA	2,0 %
NORJA	1,7 %
LATVIA	1,7 %
ALANKOMAAT	1,5 %
SLOVAKIA	1,4 %
PUOLA	1,3 %
SUOMI	1,3 %

145 MILJARDIA EUROA EI-SOTILAALLISTA TUKEA

Suurimmat tukijat ovat olleet Euroopan komissio ja Euroopan neuvosto. Yhdysvalloissa Ukraina-tuesta on tullut sisäpoliittinen kiistakapula.

SUURIMMAT RAHOITTAJAT

Kehitysrahoitus ja humanitaarinen apu 15.1.2024 mennessä

EU-INSTITUUTTIOT 79,4 MRD €

YHDYSVALLAT 25,5 MRD €

JAPANI 7,5 MRD €

BRITANNIA 6,5 MRD €

SAKSA 4,4 MRD €

NORJA 3,8 MRD €

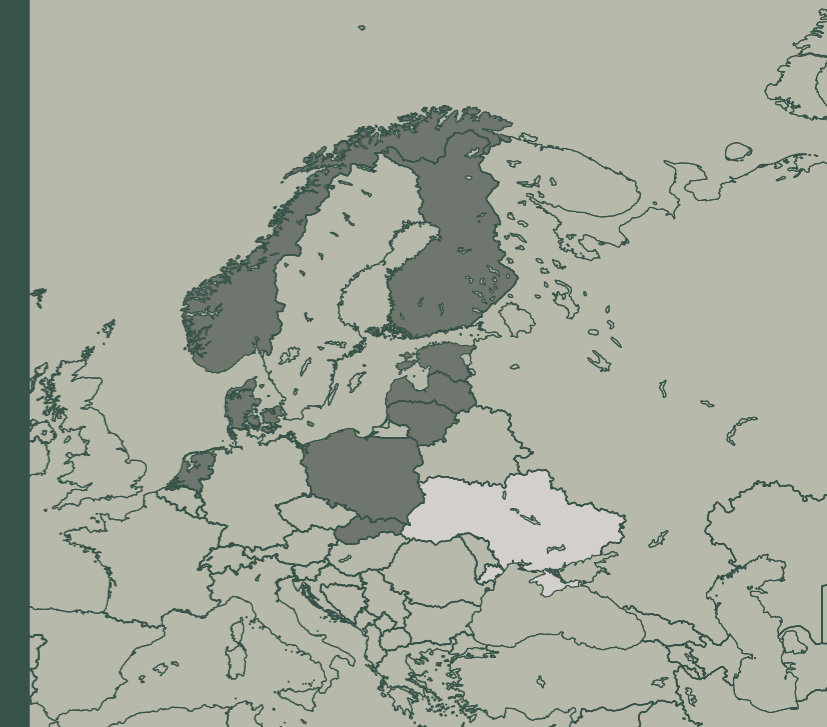
KANADA 3,7 MRD €

SVEITSI 2,3 MRD €

LÄHDE: KIEL INSTITUTE

Luvut kattavat ajanjakson 24.1.2022–15.1.2023. Niihin ei ole laskettu yksityisiä lahjoituksia, pakolaisille annettua tukea eikä kansainvälisten avustusjärjestöjen jakamaa apua.

LÄHDE: KIEL INSTITUTE

Rauhoitettu RUANDA

Kolme vuosikymmentä kansanmurhan jälkeen Ruandan talous kukoistaa ja köyhyys vähenee. Valtaosa kansasta arvostaa johtajaansa, vaikka kuri on kova eikä sana ole järin vapaa.

Aloitimme nollassa, yhteiskunta oli romahtanut. Ne, jotka eivät olleet kuolleet, olivat paenneet. Talous oli tuhoutunut. Tarvittiin uusi alku.”

Näin vastaa taloustieteen tohtori **Fidele Mutemberezi** Ruandan yliopistosta, kun häneltä kysyy, millainen Ruanda oli vuoden 1994 kansanmurhan jälkeen. Siitä tulee huhtikuussa kulu-neeksi 30 vuotta.

”Nyt olemme maa, joka on rakentanut itsensä.”

Nykyään Ruandasta kuuluukin toisenlaisia uutisia: talouskasvua, yhtenäisyyttä, startuppeja ja vakaata ympäristöä, johon sijoittaa.

Numerot tukevat tarinaa: maan talous on kasvanut 8–12 prosentin vuosivauhtia, sähkö on vedetty liki puoleen kotitalouksista, lapsikuolleisuus on puolittunut, ja jo kolme neljästä ruandalaisesta osaa lukea.

Sijoittajat ja diplomaatit ovat suitsutaneet Ruandaa ihmeenä.

Kasvava talous on hyvä rauhan tae, Mutemberezi sanoo.

”Ei ole konflikteja, kun ihmiset pysyvät kiireisinä.”

Talous kasvaa valtion tiukassa otteessa

Kansanmurhan jälkeen Ruandaa on johtanut **Paul Kagame** ja hänen puolueensa Ruandan isänmaallinen rintama (RPF). Kagame on hyvin suosittu: hän on voittanut kolmet vaalit yli 90 prosentin ääniosuudella. Tarkkailijoiden mukaan vaalit eivät ole olleet täysin vapaita, mutta Kagamen kansansuosio on kiistaton.

Yksi suosion syy on talous.

”Ruanda on taloudellisen kehityksen malliesimerkki Afrikassa”, sanoo dosentti **Élise Féron** Tampereen yliopiston Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskuksesta.

Féron selittää taloudellista kehitystä valtion tiukalla otteella: Ruanda ei ole sosialistinen valtio, mutta valtio osallistuu voimakkaasti yritysten toimintaan niiden perustamisesta lähtien.

Kansainvälinen yhteisö on myös tukenut Ruandaa valtavasti kansanmurhan jälkeen, mihin Féronin mielestä liittyy paljon syyllisyyden tunnetta: kansainvälistä yhteisöä varoitettiin kansan-

Taloustieteen tohtori Fidele Mutemberezi.

ADOLPHE TUYISENGE

Ruuhka-aika Nyabugogon linja-autoasemalla Ruandan pääkaupungissa Kigalissa.

JACQUES NKIZINGABO

Taloukasvu on houkuttellut Kigaliin ulkomaalaisia yrityksiä, kuten ruotsalaisen start up -kiihdyttäjän Norrskenin.

JACQUES NINDZINGABO

murhan mahdollisuudesta, mutta muun muassa YK reagoi uhkaan hyvin hitaasti.

Siisti ja turvallinen

Ruandan kehityksestä on vaikuttanut myös Keskusrikospoliisin jo eläköitynyt rikosylikomisario **Thomas Elfgren**.

Hän johti vuosina 2007–2011 tutkintaa, jossa Suomessa asuvaa ruandalaista **François Bazarambaa** epäiltiin joukkotuhonnasta. Helsingin käräjäoikeus tuomitsi Bazaramban elinkautiseen vankeuteen, ja hovioikeus vahvisti tuomion.

Tutkinnan aikana Elfgren vietti Ruandassa yhteensä viisi vuotta, jolloin maasta tuli hänelle tärkeä. Hän adoptoi Suomeen paikallisia nuoria, ja nyt lapsenlapsia on kahdeksan. Elfgren käy

edelleen säännöllisesti Ruandassa, viikoksi hän vietti siellä vuodenvaihteessa kaksi kuukautta.

Työ on vienyt Elfgreniä myös moniin muihin Afrikan maihin, mutta niihin verrattuna Ruanda on poikkeuksellisen turvallinen ja siisti. Myös maan luonto on lumoava.

”Eikä ole korruptiota – tai ainakaan sellaista korruptiota, joka vaivaisi kadun kulkijaa.”

Elfgren kertoo myös paikallisesta käytännöstä *umugandasta*, joka velvoittaa jokaista ruandalaista osallistumaan yhteisiin töihin aamupäivällä kuukauden viimeisenä lauantaina.

”Istutetaan puita ja siivotaan, korjataan ja maalataan julkisia paikkoja ja yhteistä ympäristöä.”

Nykyään Ruandassa saa puhua vain ruandalaisista.

On vain ruandalaisia

Toinen suuri kansanmurhan jälkeinen poliittinen linjaus on ollut kieltää etniset identiteetit, Élise Féron kertoo.

Aiemmin Ruandassa oli kolme etnistä ryhmää: maanviljelijästä elantonsa saaneet hutut, paimentolaiset ja kauppiat tutsit sekä pieni metsästäjä-keräilijöiden vähemmistö twat. Ennen 1800-luvun lopussa alkanutta siirtomaa-aikaa ryhmät elivät sovussa,

mutta sen jälkeen etenkin belgialaiset lietsoivat vihamielisyyttä niiden välille. Valtaosa kansanmurhan toteuttajista oli hutuja ja uhreista tutsseja. Silti myös monet niin sanotut maltilliset hutut saivat surmansa, ja osa tekijöistä oli tutsseja.

Nykyään Ruandassa saa puhua vain ruandalaisista. Etnisyyteen on lupa viitata vain, kun puhutaan ”tutsien kansanmurhasta”.

Ruandalaiset ovat omaksuneet puheen maan yhtenäisyydestä hyvin.

”Suurimmassa osassa muita Afrikan maita on yhä etnisyyttä. Yksi heimo ei saa tehdä mitään toisen heimon alueella. Ei saa ikään kuin ylittää rajaa, jotta ei synny sotaa”, sanoo oikeustieteen opiskelija **David Manzi** Ruandan pääkaupungissa Kigalissa.

”Ruandaa on kohdannut etnisyyden vaara. Ihmiset ovat menettäneet perheitään, ystäviään ja veljiään”, lisää putkiasentaja **Pacific Iradukunda**.

Nyt kansa on hänen mielestään yhdistynyt, kun etnisuus on siirretty syrjään.

Féronin mielestä etnisyyden kieltämiseen liittyy myös ongelmia.

”Kansanmurhassa etnisuus oli tärkeä tekijä. Ihmisten on vaikea käsitellä sitä, mitä heille tapahtui, jos he eivät voi puhua etnisistä identiteeteistä.”

Vaikka etniset rajat on kielletty, ne ovat Féronin mukaan yhä olemassa, kuten myös kansanmurhaan johtanut ajatusmalli. Esimerkiksi radio-ohjelmassa, joihin yleisö saa soittaa, joku nimetön kuuntelija saattaa sanoa, että työ jäi kesken ja se saatetaan viedä loppuun. Tämä traumatisoi uhreja uudestaan.

Kansanmurhaajat tuomiolla

Kansanmurhan jälkeen Ruandan oikeusjärjestelmä oli koetuksella. Thomas Elfgren muistaa kuulleensa silloiselta valtakunnansyyttäjältä, että maassa oli kansanmurhan jäljiltä hengissä alle 20 lainoppinutta. Kansanmurhaan oli osallistunut yli miljoona ihmistä, ja uhreja oli lähes yhtä monta.

”Miten eheytyä tällaisen konfliktin jälkeen? Miten jaetaan oikeutta ja oikeudenmukaisuuden tunnetta?” Elfgren kysyy.

Rikoksia selvitettiin kolmella tasolla. Kansainvälisessä rikostuomioistuimessa tuomittiin 61 tekijää, kun taas kansallisissa tuomioistuimissa niin Ruandassa kuin muissakin maissa tuomittiin tuhansia tekijöitä. Valtavien ihmismäärien hoitamiseksi otettiin käyttöön perinteiset kylätuomioistuimet, *gacacat*. Vajaassa seitsemässä vuodessa noin 100 000 gacacaa käsitelti liki kaksi miljoonaa tapausta, joissa oli yli miljoona syytettyä.

Gacacoja on kiitelty siitä, että ne selviytyivät valtavasta työmäärästä, mutta on niitä arvosteltukin. Ne toimivat valtion tiukassa otteessa, mikä kavensi oikeusistuiemien itsenäisyyttä.

Élise Féron myös muistuttaa, ettei niitä ollut alun perin tarkoitettu tuomitsemaan vakavia rikoksia.

”*Gacacat* käsitelivät naapuruston ongelmia, kuten omaisuusriitoja ja perheiden välisiä kiistoja. Eivät ne

käsitelleet murhia, saati massamurhia”, hän sanoo.

”*Gacacoilla* ei ollut mitään järjestelmää, jolla suojata todistajien nimitystä tai varmistaa, ettei käsittely traumatisoi ihmisiä uudestaan.”

Sisällissodan voittanut RPF-puolue on myös selvinnyt rikoksistaan vähällä. Ihmisoikeusjärjestö Human Rights Watchin mukaan myös sotarikoksista syytetyn armeijan sotilasta vain muutamia on tuomittu, ja hekin ovat saaneet kevyitä tuomioita.

”Sitäkään ei ole tutkittu, kuinka armeija tunkeutui kansanmurhan jälkeen rajan yli hutujen pakolaisleirille Kongon demokraattiseen tasavaltaan”, Féron lisää.

Pinnallista vai syvällistä sovintoa?

”Tärkeintä on, että kaikilla on tunne oikeudenmukaisuudesta, ja että päästään yhdessä jatkamaan elämää”, Thomas Elfgren sanoo.

Elfgren ja Élise Féron ovat eri mieltä siitä, onko oikeudenmukaisuuden tunne jo saavutettu. Elfgrenin mielestä anteeksianto ja sovinto ovat aitoja, tutkija Féron epäilee.

Tutkimuksessa puhutaan kahdesta erilaisesta sovittelusta: pinnallisesta ja syvällisestä.

”Pinnallinen sovittelu viittaa muun muassa instituutioihin, vallanjakoon ja oikeusjärjestelmiin. Tässä Ruanda on ollut menestyksekkäs: on rakennettu mekanismeja, joilla hallitaan kansanmurhan perintöä.”

Féron myös kiittelee Ruandan rangaistuslaitoksen toimivuutta ja sitä, että maahan on saatu rauha.

Syvällinen sovinto puolestaan liittyy enemmän henkisiin tekijöihin: anteeksiantoon, empatiaan, luottamukseen, katumukseen ja harmoniaan. Tätä Féronin mielestä kaikki eivät ole Ruandassa saavuttaneet. Muistakin kansanmurhasta tiedetään, että anteeksianto voi

Putkiasentaja **Pacific Iradukunda**.

JEAN PIERRE NINDZINGABO

vaatia sukupolvia, jos sitä edes saavutetaan.

Féron arvostelee myös sovitteluprosessia, joka on usein ollut pakottavaa.

”Ihmisiä on pakotettu asumaan niin kutsutuissa sovintokylissä, joissa tekijät ja uhrit joutuvat elämään vierekkäin. Se voi olla hyvin traumatisoivaa kansanmurhasta hengissä selvinneille.”

Kaikesta saa puhua – ainakin melkein

Viime vuosina Ruandan julkikuva on alkanut säröillä. Human Rights Watchin mukaan poliittisen opposition, kansalaisyhteiskunnan ja median tila on ”suljettu”. Hallitusta arvostelujen ruandalaisien pidätykset, kaltoinkohtelu ja jopa kidutus ovat järjestön mukaan yleisiä toimintatapoja.

Yhdysvaltalainen mediayhtiö Bloomberg on kutsunut Paul Kagamea autokraatiksi ja päivälehti *The New York Times* diktaattoriksi.

”Hän on hyvin määrätietoinen”, Thomas Elfgrén sanoo.

Elfgrén on alkanut miettiä, onko puhtaasti demokraattinen järjestelmä ihanteellinen konfliktien jälkeisessä jälleenrakennuksessa.

Hänen mielestään kritiikkiä esittävät lähinnä ulkomailla asuvat ruandalaiset. Hän ei keksi ainoatakaan teemaa, josta Ruandassa ei saisi puhua. Kansanmurhaa ei toki saa kieltää, eikä enää puhuta hutuista tai tutseista.

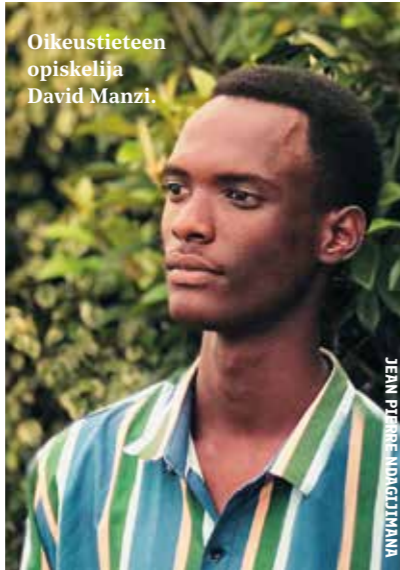
Élise Féron on tehnyt tutkimustaan paljolti juuri ulkomailla asuvien ruandalaisien parissa.

”Diasporan ruandalaiset ovat vapaampia puhumaan. He ovat myös suorapuheisempia”, hän sanoo.

”Ruandassa on paljon itsesensuuria.”

Vaikeista asioista puhuminen vaatii-kin Ruandassa varotoimia.

”Ihmiset jättävät puhelimen kotiin ja lähtevät kävelylle puhumaan paikkaan, jossa kukaan ei kuule. Ruandalaiset eivät ehkä aktiivisesti ajattele sananvapauden rajoja, mutta kyllä ne selvästi vaikuttavat ihmisten käytökseen.”

Oikeustieteen opiskelija David Manzi.

Féron kuitenkin muistuttaa, että ruandalaisien arkiset ongelmat ovat toisaalla. Talouskasvusta huolimatta maassa on köyhyyttä, syrjintää, pätkätyötä ja sukupuolittunutta väkivaltaa.

Oikeustieteen opiskelija David Manzi ihmettelee kritiikkiä.

”Ehkä muissa maissa on erilaisia toimintatapoja. Meillä on virasto, joka valvoo median toimintaa”, hän sanoo.

”En tiedä, millaisia uutisia diaspora haluaisi kuulla. Meille riittää se, mitä uutisissa kerrotaan Ruandasta”, putki-asentaja Pacific Iradukunda sanoo.

Manzin mukaan ruandalaiset ovat itse asiassa nykyään vapaampia kuin ennen, koska aiemmin etnisyyden ja siihen liittyvät konfliktit riistivät heiltä vapauden.

”Turvallisuus tekee kaikesta helpompaa: ihmiset ovat vapaita ja tekevät töitä.”

Ei tarvetta laajentaa demokratiaa

Kehityspoliittisen toimikunnan (KPT) tammikuussa julkaisema raportti kiinnittää huomiota tarpeeseen vahvistaa demokratiaa. Autoritaaristen valtioiden saavutuksia köyhyyden vähentämisessä on kiitetty siinä määrin, että

Valtaosa ruandalaisista ei tunnu kaipaavan laajempaa demokratiaa. Presidentti Paul Kagamen toivotaan jatkavan.

demokratian merkitys on saattanut unohtua. Raportti mainitsee Ruandan esimerkkinä maasta, jossa köyhyyden vähentäminen ikään kuin oikeuttaa autoritaarisen hallinnon. Perinteisten avunantajien viesti on ristiriitainen.

”Kauppasuhteiden, siirtolaisuuden ja turvallisuuden alueella autoritaarisille hallinnoille viestitään, että demokratia joustaa tarpeen tullen”, raportti toteaa.

Sen mukaan nimenomaan Ruandan kaltaisten vaaleja järjestävien autokratioiden määrä on kasvussa.

Samaan aikaan eurooppalaisten ylevä puhe demokraattisista arvoista on Élise Féronin mukaan menettänyt suosiotaan globaalissa etelässä. Länsi jää arvojen taistelussa häviölle.

Valtaosa ruandalaisistakaan ei tunnu kaipaavan laajempaa demokratiaa. Paul Kagamen toivotaan jatkavan.

”Hän tuo talouskasvua ja myös toivoa talouskasvusta, mikä on tärkeää niille, jotka yrittävät parantaa elämänsä”, Féron sanoo.

Yksikään haastateltavista ei usko, että kansanmurhan kaltainen väkivalta voi Ruandassa toistua.

Pacific Iradukunda viittaa ruandalaiseen sanontaan: jos ei tiedä, mistä tulee, ei tiedä, mihin on menossa.

”Me kaikki tunnemme historian. Nyt kun näemme, miten Ruanda loistaa ja miten hyvin meitä johdetaan, mikään sellainen ei voi koskaan tapahtua uudelleen.” •

Artikeln finns på svenska på *Kehitys – Utvecklings webbplats kehityslehti.fi*.

Artikeln finns på svenska på *Kehitys – Utvecklings webbplats kehityslehti.fi*.

KARI KUUSINIEMI

Oikeusvaltio poistaa pelon mielivallasta

Oikeusvaltio sisältää lupauksen siitä, että viranomaiset toimivat lainalaisesti: kukaan ei ole lain yläpuolella ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan. Luottamus järjestelmään luo perustan sekä taloudelliselle että inhimilliselle kehitykselle.

ALEXANDER STUBB kertoi viime lokakuun Juristipäivässä tarinan Yhdysvaltain varapresidentti **Kamala Harrisin** vierailusta erääseen Afrikan maahan. Kun Harris puheeseen vaati demokratiaa ja ihmisoikeuksia, isäntä oli todennut: ”Koneenne laskeutui kiinalaisten rakentamalle lentokentälle, teidät kuljetettiin pääkaupunkiin kiinalaisten rakentamaa tietä pitkin pitämään puhettanne kiinalaisten rakentamassa hotellissa. Ja mitä saimme teiltä: moraalisaarnan!”

Anekdootti on kuvaava. Niin sanotut globaalin etelän maat muodostavat yhteenliittymiä sekä tukeutuvat strategisesti tai taktisesti eri tilanteissa eri maailmanmaitoihin, kuten Yhdysvaltoihin ja Kiinaan. Kiinan esimerkki osoittaa, että merkittävää taloudellista kehitystä ja maailmanpoliittista valtaa voidaan saavuttaa autoritaarisessakin valtiossa.

PEILATAAN tarinaa Harrisin vierailusta **Daron Acemoğlun** ja **James A. Robinsonin** havaintoihin: taloudellisesti menestyvien maiden taustalla ovat inklusiivisuus ja lahjakkuuspotentiaalın hyödyntäminen, toimiva hallinto ja oikeusvaltio (*Miksi maat kaatuvat, 2013, ja Kapea käytävä, 2020*). Thomas Hobbesin merihirviövertausta soveltaen he lanseeraavat ajatuksen kapeasta käytävästä. Käytävän toisella puolella uhkaa yksinvaltaisuus, despotia, ja toiselta puolelta puuttuvat riittävät rajoitukset ja säännöt. Väliin jää kapea käytävä, jota kulkemalla talous ja kansalaisyhteiskunta voivat molemmat kukoistaa.

Euroopan unionin perusarvot ovat ihmisarvo, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Liberaalien länsimaisten demokratioiden oikeusvaltiomalli ei ole sellaisenaan siirrettävissä kehittyviin maihin.

Se, että Kiina strategisten tavoitteidensa saavuttamiseksi rahoittaa infrastruktuurihankkeita muun ohella Afrikassa, tuo näkyviä tuloksia ja ainakin näennäistä vaurautta yhteiskuntaan. Ilmaisia lounaita ei kuitenkaan ole. Kiina ei rahoita hankkeita hyvää hyvyttään vaan

KARI LEHTOLA/KEKSI

Kestävän menestyksen resepti on demokraattisen oikeusvaltion tie.

ostaa niillä vaikutusvaltaa. Jos kansakunta haluaa menestyä omilla eväillään, kestävän menestyksen resepti on demokraattisen oikeusvaltion tie. Sillä edellytyksellä, että hyvinvoivaan yhteiskuntaan katsotaan kuuluvaksi muutakin kuin pelkästään taloudellinen perustoimeentulo vasallivaltiossa.

ERINOMAINEN esimerkki oikeusvaltiokehityksestä on Viro. Runsaassa 30 vuodessa se on noussut Neuvostotasavallasta EU:n jäsenmaaksi, joka sijoittuu globaalin oikeusvaltioindeksin yhdeksänneksi. Kun riittävän vahva valtio kykenee tarjoamaan suojaa ja turvaa yhteiskunnan kansanvaltaisessa kontrollissa ja riippumattoman oikeuslaitoksen kautta, rakennetaan luottamus instituutioihin ja yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin menestyä. Oikeusvaltiossa ei ole pelkoa, että ahkeruuden hedelmät luisuvat vallanpitäjien lähipiiriin tai liiketoiminta mielivaltaisesti lakkautetaan. Tämä on taloudellisen kehityksen avain.

Kirjoittaja on korkeimman hallinto-oikeuden presidentti.

Viime syyskuun lopussa sata tuhatta Vuoristo-Karabahin armenialaista pakeni Azerbaidžanin armeijan hyökkäystä Lachinin käytävää pitkin Armeniaan. Kuva Kornidzorin kylän liepeiltä Syunikin maakunnasta.

ALAIN JOCARD/FP/LK

SOTA LOPPUI, VIHA JÄI

Vuoristo-Karabahin konflikti Etelä-Kaukasiassa jäätty ratkaisemattomaksi 30 vuotta sitten. Viime syyskuussa se suli vuorokauden kestäneeseen sotaan. Oliko se yllätys vai odotettavissa? Ja mitä aseina aikaan saatu rauha tarkoittaa alueelle?

Kirsti Narinen aloitti Etelä-Kaukasian kiertävänä suurlähettiläänä syyskuussa 2020. Muutama päivä sen jälkeen Azerbaidžan hyökkäsi Armenian miehittämälle ja armenialaisten asuttamalle alueelle. Sotatoimet päättyivät Venäjän, Armenian ja Azerbaidžanin solmimaan tulitaukosopimukseen noin puolitoista kuukautta myöhemmin.

Alueen jännitteet kiinnittyvät historiaan ja geopolitiikkaan.

”Puhutaan alueesta, jonka valvonnasta ja kumppanuuksista ovat eri aikoina ja eri nimisinä kilpailleet Venäjä, Iran ja Turkki. Niiden lisäksi tällä hetkellä aktiivinen rooli on Yhdysvalloilla, Euroopan unionilla ja Israelilla”, Narinen luettelee.

Ulkovalloista näkyvin rooli alueella on 1920-luvulta ja Josif Stalinin ajoista alkaen ollut ensin Neuvostoliitolla, sitten Venäjällä.

”Mutta juuri nyt Venäjä on kiireinen ja ehkä myös heikentynyt. Sen vaikutusvalta

alueella on murreksessa, ja voimakkaimmin se näkyy Armeniassa.”

Valta-asetelman muutokset olivat näkyvillä jo syksyllä 2020. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön Etyjin Minskin prosessi puheenjohtajistoineen oli ainoa voimassa oleva kansainvälinen neuvotteluformaatti, mutta se sivuutettiin. Tulitauosta sovittiin kolmen maan kesken. Kätilönä toimi Venäjä, jolle Azerbaidžan määräti ehtojaan. Armenian osana oli sopeutua: maan jäsenyys Itsenäisten valtioiden yhteisön IVYn sotilasliitossa eli Kollektiivisessa turvallisuusjärjestössä osoittautui tilanteessa merkityksettömäksi. Turkki oli jo pitkään lisännyt tukeaan veljeskansalleen azereille, eikä Azerbaidžan nähty välttämättömäksi hyväksyä Venäjän ensimmäistä sopimusehdotusta. Se viesti voimasta.

”Venäjä ja Azerbaidžan ymmärtävät toistensa toimintatapaa, maiden valtarenne on saman tyyppinen ja presidentti Ilham Alijeivin asema vertautuu monin

”Lähitulevaisuudessa hyvin keskeinen asia on, miten sata tuhatta pakolaista integroimaan yhteiskuntaan.”

– Kirsti Narinen

LIISSA TAKALA

tavoin **Vladimir Putiniin**. Armeniassa puolestaan vuoden 2018 samettivalankumous ajoi ulos Venäjä-mielisen hallinnon, ja nykyinen pääministeri **Nikol Pašinjan** on onnistunut voittamaan demokraattisesti järjestetyt vaalit jo kahdesti”, Narinen vertaa.

Marraskuun 2020 tulitaukosopimus toi Karabahiin 2 000 venäläistä rauhan turvaajaa. Azerbaidžan kuitenkin lisäsi sotilaallista painetta myös tulitauon aikana, eivätkä venäläiset rauhanturvaajat turvanneet Vuoristo-Karabahin ja Armenian välistä Lachinin käytävää sovituksi. Kulkuyhteys oli ollut poikki ja Vuoristo-Karabah motissa kymmenen kuukautta siinä vaiheessa, kun Azerbaidžan 19. syyskuuta 2023 hyökkäsi ja saattoi pikavauhdilla loppuun sen, mitä oli kolme vuotta aiemmin aloittanut.

Sota kesti vain vuorokauden. Neljä päivää sen jälkeen Lachinin käytävä avattiin ja Vuoristo-Karabah tyhjäksi,

kun sen runsaat 100 000 armenialaistaustaista asukasta pakenivat paniikki-tunnelmissa Armeniaan. Vuoristo-Karabahin pääkaupunki Stepanakert muuttui aavekaupungiksi, johon jäi kourallinen vanhuksia tai muita sellaisia ihmisiä, joille kodin jättäminen oli liian vaikeaa.

Nyt odotetaan, alkaako alueelta 30 vuotta sitten paenneiden azerien paluumuutto ”koskemaan Karabahin multaa”.

Toinen tarvitsee rauhansopimusta, toisella on varaa odottaa

Rauhanneuvottelujen käynnistäminen jäi odottamaan Azerbaidžanissa 7. helmikuuta järjestettyjä presidentinvaaleja, jotka nimettiin ”Voiton vaaleiksi”. Syyskuun voittoisa sota lisäsi isältään vallan vuonna 2003 perineen Ilham Alijevin kansansuosiota. Oppositio boikotoi vaaleja, joissa istuva presidentti sai 92 prosenttia äänistä.

Maantieteellisesti eristetty Armenia tarvitsee rauhansopimusta kipeästi, mutta Azerbaidžanilla on varaa viivyttellä. Azerbaidžania vahvistavat öljy- ja kaasukauppa Venäjän ja myös Euroopan unionin kanssa, sekä Turkista ja Israelista ostettu aseistus.

Armenia on vahvasti riippuvainen Venäjästä rajaturvallisuuksessa, energiahuollossa ja ylipäänsä taloudessa. Armenia pyrkii vähitellen etsimään ystäviä muualtakin, ja siinä tukea antaa laaja ja aktiivinen armenialaisdiaspora erityisesti Yhdysvalloissa ja Ranskassa, joissa sillä on myös sisäpoliittista merkitystä.

Armenia kohtaa painetta sekä Azerbaidžanin että Venäjän suunnalta. Mikä on parasta, mitä se voi ahtaassa nykytilanteessaan tavoitella?

”Ensinnäkin, että neuvottelut rauhansopimuksesta pääsevät jatkumaan eikä uutta sotilaallista konfliktia tule. Toiseksi Armeniassa yhteiskunnan rakentaminen ja uudistaminen ovat pitkään jääneet Vuoristo-Karabahin kysymyksen panttivangeiksi. Nyt siinä pitäisi päästä eteenpäin myös maan tavoittelemaa EU-lähentymistä ajatellen. Kolmas ja lähitulevaisuudessa hyvin keskeinen asia on, miten sata tuhatta pakolaista integroimaan yhteiskuntaan”, Kirsti Narinen arvioi.

Suomen ja Euroopan unionin tavoitteet Etelä-Kaukasian suhteen kulkevat samaan suuntaan. Ensisijaisina tällä hetkellä ovat rauhanprosessin ja alueellisen vakauden tukeminen sekä humanitaarinen apu pakolaisille. Kaupallisia intressejä Suomella on molemmissa maissa toistaiseksi vähän. Kahdenvälisesti Armenia on kiinnostunut Suomen kokonaisturvallisuuden mallista ja huoltovarmuuden vahvistamisesta.

Sota ei ollut yllätys, vaikka alkoi ja loppui nopeasti

EU:n erityisedustajan poliittisena neuvonantajana Azerbaidžanin pääkaupungissa Bakussa vuosina 2016–2019 työskennellyttä **Johanna Ketolaa** viime

syksyn nopea sota ei yllättänyt. Sodan syttymistä saattoi ennakoida jo 2010-luvun alussa, kun Azerbaidžan aloitti öljytulojensa turvin voimakkaan sotilaallisen varustautumisen.

”Alue on yksi Euroopan militarisoiduimmista vyöhykkeistä”, Ketola huomauttaa.

”Mediassa konflikti näyttäytyi äkillisenä, mutta se johtuu siitä, että alue mielletään vieraaksi ja kaukaiseksi siitä huolimatta, että se on Euroopan naapurustoa. Konfliktia orientalisoidaan, vaikka samaan aikaan Armenia ja Azerbaidžan osallistuvat Euroviisuihin.”

Ketola välttäisi hakemasta selitystä uskonnosta, mutta tunnistaa kiusauksen siihen. Armenia näyttäytyy usein Euroopalle eräänlaisena Etelä-Kaukasian Israelina, pienenä ja kristittyinä, ympäröivien maiden päähän potkimana. Tätä mielikuvaa vahvistaa se, että Armeniaa hallitaan demokraattisesti. Armenia kuitenkin miehitti osaa naa-

purimaastaan vuosikymmeniä, ja jätti jälkensä tuhotun, miinoitetun maan.

Yksinvaltaisesti johdettu, väestöltään valtaosin šiialainen Azerbaidžan taas on pikemmin maallinen kuin uskonnollinen, ainakin Bakusta katsottuna. Moskeijat eivät juuri erotu pilvenpiirtäjien lomasta tai rantabulevardin paraatipaikoilta, eikä poliittinen johto alleviivaa uskontoa. Maallistumisen korostaminen on tapa erottautua etelänaapuri Iranista.

Keskinäisten viholliskuvien vahvistaminen on sen sijaan ollut molempien maiden hellimä poliittinen projekti, josta on muodostunut tärkeä osa kansallista identiteettiä.

”Sota loppui, mutta konflikti jäi itämään. Armenialaisten ja azerien on vaikea rakentaa positiivisia mielikuvia toisistaan. Se mahdollisuus on nyt viety pitkäksi aikaa: paikallisessa mediassa ei ole tapana säästellä veristen ruumiiden esittelyssä.”

LIISSA TAKALA

”Konfliktia orientalisoidaan, vaikka samaan aikaan Armenia ja Azerbaidžan osallistuvat Euroviisuihin.”

– Johanna Ketola

Pakolaiskriisi ja autoritaarinen rauha ajoivat EU:n aktiivisuuteen

Kansainvälisen yhteisön keinot konfliktin ratkaisuun osoittautuivat vuosien mittaan puutteellisiksi, Johanna Ketola arvioi. Yhdysvallat on ollut aktiivinen alueella vain ajoittain. EU:n työkalupakki ei auttanut pitkittyneen konfliktin vuosikymmeninä eikä edes syksyllä 2020, kun Azerbaidžan hyökkäsi kontaktilinjan yli tykein ja raketein.

Viime syksyn vuorokauden sodan jälkeen EU:n reaktiot ovat kuitenkin olleet ripeitä ja aiempaa suorempia. EU onnistui nopeasti kokoamaan tarkkailumission Armeniaan. Monitorointimissiossa on mukana kymmenkunta suomalaista. Etelä-Kaukasian on myös noussut säännölliseksi aiheeksi EU:n ulkoasiainneuvostojen asialistalle.

Käsillä on autoritaarinen, aseinen pakotettu rauha, joka rikkoo yhteisesti sovittuja periaatteita. Eikä Etelä-Kaukasian kehitys ole irrallaan laajemmasta geopolittisesta tilanteesta ja Ukrainassa käytävästä sodasta.

Bakussa asuessaan Johanna Ketola tutustui sekä azerihin että armenialaisiin, joita kaupunkiin oli jäänyt pienehkö määrä vuoden 1994 jälkeen, vaikka elämä armenialaisena Azerbaidžanissa ei ensimmäisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeen ole ollut kovin helppoa. Sitä ennen, vuosisadan alkupuolella armenialaiset edustivat Bakussa tyypillisesti taloudellista yläluokkaa ja paimentolaistaustaiset azerit työväestöä. Kansallisuuksien nykyisellä vihanpidolla voi siis nähdä myös taloudellista taustaa, mutta mikään historian vääjäämätön lopputulos se ei ole.

”Historia vaikuttaa, mutta en lukisi tämänhetkistä tilannetta liikaa sen kautta. Yhtä hyvin voisimme kertoa tarinaa rauhallisesta rinnakkainelosta kansallisuuksien kesken, sillä sekin on Etelä-Kaukasiassa pitkään ollut totta”, Ketola sanoo. •

SAMBIA TYÖSSÄ

Nyanda Mupika on työskennellyt lusakalaisessa Manda Hill -ostoskeskuksessa sijaitsevan Shoprite-ruokakaupan kassalla 11 vuotta. Tulojensa turvin hän on opiskellut erityisopettajaksi. "Parasta työssäni on ihmisten tapaaminen. Toivon, että jokainen asiakas tuntee olonsa kotoisaksi ja lähtee tyytyväisenä kotiin. Mutta nyt kun olen valmistunut, alan varmaankin etsiä opettajan töitä."

Sambian työmarkkinoille tulee vuosittain yli 300 000 nuorta. Viralliset työpaikat ovat tiukassa ja itsensä työllistäminen tyypillistä. Kojusta kaivokseen ja kassahihnalta konttoriin ihmisiä yhdistää halu kouluttautua. Moni puhuu myös intohimosta työhön.

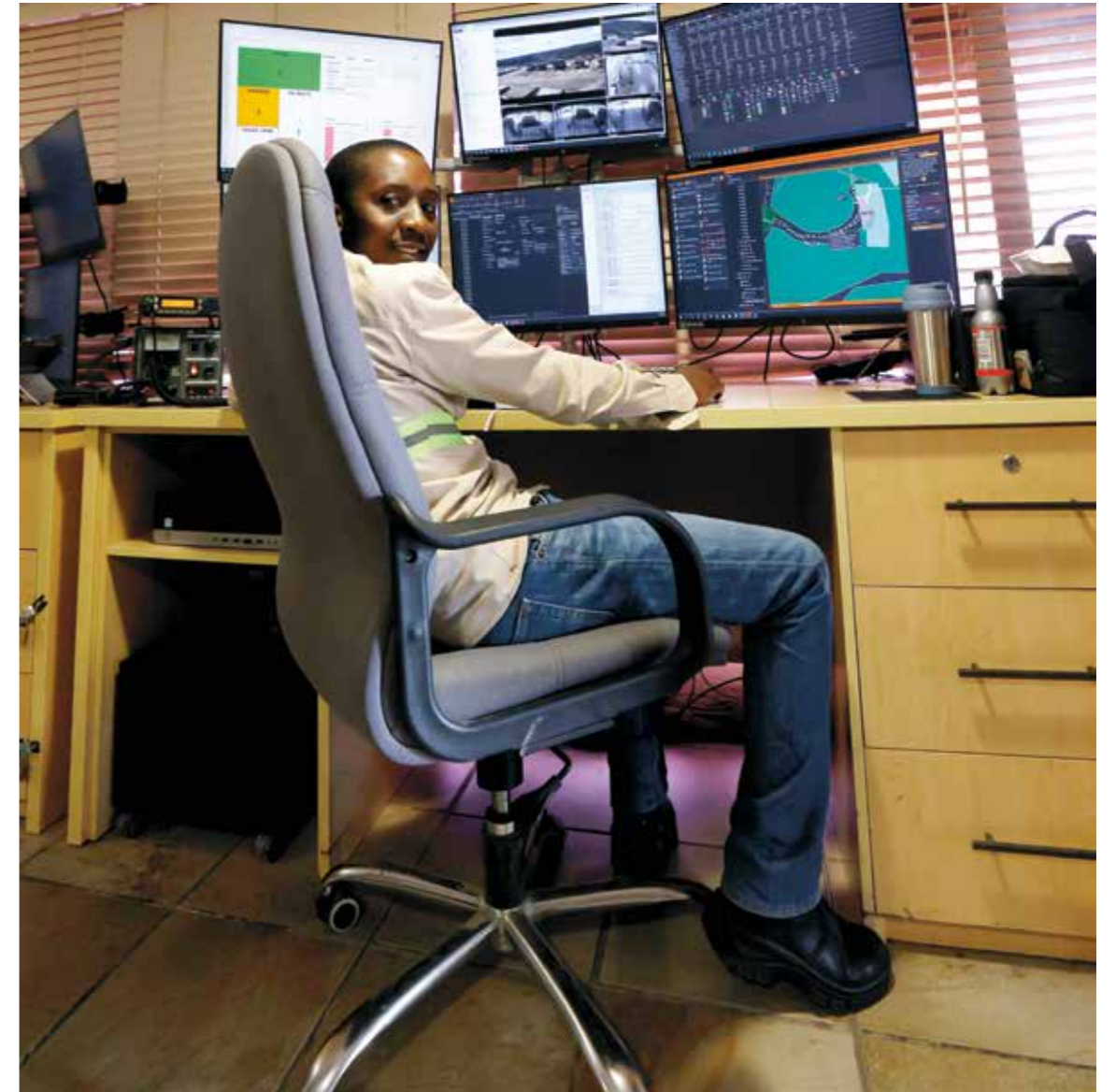

Maaseudulla moni elää omavaraistaloudessa ja täydentää toimeentuloaan esimerkiksi puuhiiltä polttamalla ja myymällä. Tämä tuhoaa metsiä ja edistää ilmastonmuutosta. Mushindanossa haetaan vaihtoehtoisia elinkeinoja: kylän nuoret keräävät rahaa opintoihin tekemällä ovimattoja. Royce Kalichini (yllä) esittelee työn tuloksia. Betty Lupito (oik.) tekee koreja, joissa yhdistää muovia ja luonnonkuitua. Albert Kulukwenda (viereisellä sivulla) viljelee taimia.

Samuel Chileshe on työskennellyt kaivoksilla 27 vuotta. Luoteis-Sambiassa olevalle Barrick-Lumwanan kaivokselle hän tuli 15 vuotta sitten kouluttajaksi. Nyt Chileshe toimii kaivoksen turvallisuusjohtajana: ”Turvallisuus on intohimoni.” Alun perin metallinjalostusta opiskellut Chileshe suorittaa nyt työsuojelututkintoa intialaiseen instituuttiin.

Cliddy Chomba valvoo monitoreistaan First Quantum Mineralsin Kansanshin kaivoksen alueella liikkuvia työkoneita. ”Aloitin tällä kaivoksella neljä kuukautta sitten, mutta olen työskennellyt FQM:lle seitsemän vuotta. Pidän työstäni, koska jokainen päivä on erilainen ja opin koko ajan uutta. Sain yhtiöltä apurahan, joten pystyin opiskelemaan kaivosinsinööriksi.”

Mwila Banaania (mies vasemmalla) tuottaa sisältöä sosiaaliseen mediaan saadakseen näkyvyyttä ja työmahdollisuuksia. Sambiassa työttömyys on suurinta 15–24-vuotiaiden joukossa. Vuosittain työmarkkinoille tulee yli 300 000 nuorta, ja moni heistä päätyy työllistämään itse itsensä, koska viralliset työpaikat ovat harvassa.

Anne K. Mwitumwa Mufaya työskentelee vihreän talouden ja ympäristön ministeriössä vanhempana suunnittelijana. Häntä kiinnostaa politiikan toimeenpano: "On innostavaa päästä ratkaisemaan ympäristöongelmia."

37-vuotisen opasuransa aikana Sonart Mwabwengo on nähnyt turismin kasvun ja muutoksen. ”Ihmiset toivovat safareilta erilaisia asioita. Valtaosa haluaa nähdä kirahveja, seeproja ja muita savannien eläimiä. Jotkut ovat kiinnostuneempia puista tai esimerkiksi linnuista.”

Yrittäjä Priscilla Musenge aloitti mustasotilaskärpästen kasvattamisen vuonna 2018, koska tarvitsi ravitsevaa ja kohtuuhintaista ravintoa kanoilleen. Nyt hän työllistää viisi ihmistä ja tuottaa hyönteisproteiinia eläinten ruoaksi 1 200 kiloa kuukaudessa. Samalla Musenge edistää kiertotaloutta: toukille syötetään esimerkiksi panimojätettä. ”Syötävät hyönteiset eivät ole uutta Sambianssa, mutta niiden kasvatus on vasta aluillaan. Tavoitteenani on laajentaa myyntiä Sambian lisäksi naapurimaihin – kysyntää on.”

ILO IRTI RASISMISTA

Fathi Ahmed kasvoi 1990-luvun Järvenpäässä. Lama kärjisti suomalaisten asenteita, ja nimittely ja nyrkiniskut olivat arkea. Nykyään hän kääntää kokemuksensa komiikaksi.

Ne fucking somalit, jotka ovat taas myöhästyneet!” Huudahdus on **Fathi Ahmedin**, joka osoittaa teatterin kahta tyhjää istuinpaikkaa. Hän jatkaa itsestään: ”Mulla on Suomen Lapin koira. Mä olen Suomen somali. Siinä on hyvä rotumääritelmä. (Esittää ohikulkijaa, joka kumartuu puhumaan koiralle). *How old is he?* On todennäköisempää, että koira vastaa suomeksi kuin minä.”

Ja muista: ”Ihan kiva, kun olette päässeet tänne, kämmenväriset ihmiset. Kantasuomalainen on tylsä. Olis parempi, kun *Alibissa* lukisi ’Auton ryösti kämmenvärinen mies.’”

Ahmed näyttää kämmenensä, ne ovat vaaleat. Yleisö nauraa.

Ahmed tunnetaan näyttelijänä ja stand up -koomikkona. Kevään kiertueellaan *Sisäkkö, kokki, tv-tähti* hän ruotii ”lapsuuttaan pakolaisperheen sisäkkönä, alkoholiin ja pitkiin päiviin hukattua nuoruuttaan kokkina ja aikuisuuttaan juurensa unohtaneena tv-tähtenä.”

Kyttiä saavat niin somalit, suomalaiset kuin suomalainen rasismi.

Suomessa musta

Isä oli lääkäri, äiti opettaja. Ensin he pakenivat Somalian sisällissotaa ja kotikaupunkinsa Hargeisan pommituksia Etiopiaan. Alkuvuodesta 1989 he

jatkoivat Neuvostoliiton kautta Suomeen, jonne he saapuivat ensimmäisten somalipakolaisten joukossa. Somaliassa taistelivat klaanit. Niistä Fathi Ahmed ei halua puhua.

”Vanhemmat päättivät, että Suomessa alkaa uusi elämä, jossa klaaneja ei ole.”

Myös Suomen maahanmuutossa alkoi käänne. Somalit saapuivat oma-aloitteisesti, kun aiemmin pakolaiset olivat tulleet lähinnä kiintiöiden kautta. Äkillinen ”pakolaistulva” säikäytti suomalaiset. Kun Suomi syöksyi lamaan vuonna 1991, asenteet tulijoita kohtaan vain kärjistyivät.

Tuolloin Ahmed syntyi Helsingissä. Hänellä oli muukalaispassi kaksivuotiaaksi, jolloin hän sai Suomen kansalaisuuden. Koti oli Järvenpään vuokralähiössä Jampassa, kahdessa kerrostalon kolmiossa. Sisaruksia Ahmedilla on kuusi, ja perheeseen kuuluivat myös tati ja eno.

Syrjintä ja rasismi olivat arkipäivää. Ahmedista koulu oli mielivaltainen vankila. Ensimmäisellä luokalla opettaja määräsi hänet aina ensimmäiseksi kiinniottajaksi *Kuka pelkää mustaa miestä* -leikkiin. Kun häntä nimiteltiin neekeriksi, opettaja totesi, että ”se on vain sana” ja ”ei haukku haavaa tee”.

”En saanut itse edes päättää, mikä mua loukkaa”, hän sanoo.

Kaverin äiti kielsi lastaan leikkimästä Ahmedin kanssa, koska piti somaleja varkaina.

Isän ohje lapsilleen oli, että ”älä jää todistajaksi tilanteeseen”. Siitä ei aina ollut apua. Teini-ikäinen

Fathi Ahmed, 32

Koulutus Kokki Keudan ammattiopistosta Järvenpäästä vuonna 2010. Suorittaa medianomin opintoja Metropolia ammattikorkeakoulussa Helsingissä

Työ Koomikko, näyttelijä ja käsikirjoittaja

Perhe Isä, äiti ja sisaret.

Asuu yksin

Harrastukset Punnertaminen ja lenkkeily

isovelji ja eno joutuivat kerran kuulusteltaviksi, vaikka olivat kaukana rikospaikalta, sillä poliisi epäili puukottajaksi ”jotain tummaa miestä”.

Ja niin edelleen, maahanmuuttajia Järvenpäässä oli vähän.

Ahmed joutui usein pakenemaan ”pilottitakkeja”. Hän sai turpaan ja löi takaisin.

”Se oli ainut tapa päästä eroon kiusaajista.”

Somaliassa vaalea

Somalimaan pääkaupunki Hargeisa kesällä 2001. Paljon rakennuksia, joissa oli luodinreikiä. Tankinraatoja. Miinoitettuja alueita, joihin ei saanut mennä, kulkukoiria, kissoja.

Fathi Ahmed oli 10-vuotias, kun hän kävi perheensä kanssa Somaliassa. Hän muistaa yhä kaiken.

”Lapset osoittelivat sormella ja kutsuivat arabipojaksi, koska eivät olleet nähneet niin vaaleaa poikaa. Olihan se kokemus päästä Suomen rasismista Somalian rasismiin.”

Somalia oli vanhempien kotimaa, Suomi Ahmedin. Hän ymmärsi, että vanhemmat olivat muuttaneet Suomeen lastensa takia.

Suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan olivat lieventyneet 1990-luvun laman jälkeen, mutta somaleihin suhtauduttiin edelleen kielteisesti. Euroopan unionin selvitysten mukaan

Suomen somalit kokivat 2000-luvun puolivälissä erityisen paljon rasistista väkivaltaa.

Ahmedin perhe keskiluokkaistui, muutti lähiön kerrostalosta rivitaloon.

Ahmed oli yläkoulussa, kun isä valmisteli väitöskirjaansa Tampereen yliopistoon. Hän selvitti hi-viruksen yleisyyttä tuberkuloosipotilailla Somalimaassa ja arvioi hiv-infektion vaikutusta taudinkulkuun. Isä osallistui myös tuberkuloosin ehkäisyhankkeisiin Afrikassa.

Sisaret halusivat lukioon, Ahmed ei. Hän tahtoi nopeasti töihin ja päätti opiskella kokiksi.

Muslimista ateistiksi

Kesällä 2011 Fathi Ahmed meni armeijaan, vaikka olisi halunnut siviilipalvelukseen. Isälle se ei käynyt. Isä totesi, että perhe on ”tullut sodasta, ja pojat käyvät armeijan”.

”Veteraanin asenne, ja hyvin somalialainen”, Ahmed toteaa.

Isä oli palannut Hargeisaan, jossa hän työskenteli keskussairaalan johtajana.

Seuraavana talvena Ahmedin pikkuveli menehtyi epilepsiakohtaukseen. Ahmed seisoi Järvenpään hautausmaalla ja pidätteli itkuaan. Äiti ja kaksi siskoa eivät uskonnollisista syistä saaneet osallistua hautajaisiin, ja Ahmedia se loukkasi.

Suomalaisena hän huojentuu, kun kukaan ei istu bussissa viereen, mutta somalialaisena loukkaantuu, sillä se on rasistista.

Hän ei kokenut islamin uskontoa omakseen. Vuonna 2015 hänestä tuli ateisti. Hän tiesi, että se saattoi merkitä ”sosiaalista itsemurhaa, yhteisön ja kulttuurin jättämistä”.

Ihan niin pahasti ei käynyt, hän sanoo.

”Läheisille se oli kova pala. Kului vuosi, ja asia oli sovittu.”

Välit perheeseen ovat nykyisin kunnossa. Ahmed sanoo olevansa se lapsi, joka ei pysynyt ruodussa, ja ainoa, joka ei pyrkinyt yliopistoon. Hän valmistui ammattikoulusta 17-vuotiaana ja työskenteli sen jälkeen helsinkiläisessä ravintola Zetorissa.

Ruokalistalla oli mummon lihapullia, keittiössä maahanmuuttajia. Heistä Ahmed oli ainut Suomessa syntynyt. Hän muistaa tilanteita, jolloin ravintolapäällikkö tuli keittiöön ja sanoi, että ”teidän mamujen on parempi pysyä täällä”. Niin tehtiin, Ahmed sanoo.

Hän paitsi töitä. Kuukaudessa työtunteja saattoi kertyä 300.

Kokista koomikoksi

Suo, kuokka ja somalian peruskurssi sentään, Fathi Ahmed sanoi. Oli helmikuu 2021, ja hän esiintyi Yleisradion *Noin viikon studiössä*. Aiheena oli somalian kieli. Ahmed näytti juontajille somaliankielisen kyltin, jonka juontaja yritti lukea.

”Et saisi oleskelulupaa Somaliaan”, Ahmed totesi.

Hän puisti päätänsä, yleisö nauroi.

Ahmed nousi ensi kerran esiintymislavalle maaliskuussa 2013. Seuraavana vuonna hän voitti stand up -tulokkaan tittelin. Ravintoloiden ”toksinen ilmapiiri ja pitkät työpäivät” saivat jäädä, ja hän heittäytyi vapaaksi taiteilijaksi.

Hän alkoi tehdä kokemuksistaan komiikkaa.

Hänestä komiikka on hieno itseilmaisuuden muoto, jossa ”saa sanoa mitä huvittaa, tehdä mitä huvittaa ja olla niin roisi kuin huvittaa”.

Ahmed on pannut parastaan. Hän vitsailee maahanmuuttajaperheistä, joissa lapset hoitavat lapset. Valkoisten miesten tatuoinneista, jotka ovat kuin kaulapantoja. Somalien huutamisesta, joka osoittaa, että he ovat rikki kielellisesti. (Ulkona puhutaan farsia, kotona somaliaa, koulussa suomea.)

Hän tekee pilaa myös itsestään. Suomalaisena hän huojentuu, kun kukaan ei istu bussissa viereen, mutta somalialaisena loukkaantuu, sillä se on rasistista.

Töitä on riittänyt. Vuonna 2015 hän esiintyi Yleisradion *Naurun tasapaino* -ohjelmassa ja televisiosarja *Downshifistaajissa*. Sen jälkeen *Moderneissa miehissä*, *Aikuisissa* ja *Tytöt, tytöt, tytöt* -elokuvassa. Hän oli myös käsikirjoittamassa *Joonas Nordman show*'ta.

”Suomessa helppo komediakohta on vahinkorasismi.”

Hän ottaa esimerkin. Kantasuomalainen päähahmo sanoo ”perhanan mustat”, kääntyy ympäri ja näkee Ahmedin, jolloin jatkaa: ”En minä tarkoittanut, että sinä... En minä mikään rasisti ole”. Ahmedin tehtävänä on olla hämmentynyt ja tuotunut, muttei vihainen.

Vuoden 2022 *Aurora*-elokuvassa hän esitti turvapaikanhakijaa. Perinteisten ”Mohamedin ja Ahmedin” roolit ovat käyneet tutuiksi, Fathi Ahmed sanoo.

Journalismin opissa

Somalit eivät käy töissä. Ne elävät verorahoilla. Se on stigma, joka ei lähde kulumallakaan, Fathi Ahmed sanoo. Siksi suomensomalit joutuvat jatkuvasti todistelemaan kunnollisuuttaan, niin hänkin.

”Haluan tehdä sketsin, jossa musta Wolt-kuski ajaa koiravaljakolla syvässä lumessa.”

Ahmedin mielestä Suomen pitäisi viestiä avoimesti, halutaanko maahanmuuttajia. Jos ei haluta, niin ”lippu vain rajalle, jotta tulijat tietävät lähteä suoraan töihin Norjaan”.

”Maahanmuuttovastaisuus tulee Suomelle vielä kalliiksi.”

EU:n perusoikeusviraston mukaan Suomi on edelleen Euroopan rasistisimpia maita. Ahmedia se ei yllätä. Hänestä suomalainen rasismi on ”reaktiivista ja verbaalista”. Se ei ole pesiytynyt rakenteisiin samalla tavalla kuin vanhoissa siirtomaavaloissa, esimerkiksi Britanniassa ja Italiassa, jotka aikoinaan hallitsivat Somalian aluetta.

Ahmed haluaisi, että suomalaiset oppisivat puhumaan rasismista vaikeista asioista suoraan ja rehellisesti. Sitä varten hän haluaisi oman *talk show*'n, uutissatiiri-ohjelman, jonka ensimmäinen jakso ”poikisi ainakin viisi kunnianloukkaussyytettä”.

Hänestä kunnan ravistelu olisi kämmenenväräisille hyväksi. Medianomiksi hän opiskelee, jotta hallitsisi journalismin säännöt. •

Nuoret naiset raivaavat arkinsa esteitä

Sierra Leonessa nuorten naisten koulunkäyntiä estävät teiniraskaudet, toimeentulovaikeudet ja myös kuukautissuojien puute. Suomen Punaisen Ristin tukema hanke pyrkii tekemään elämästä hiukan helpompaa.

Zainab Alpha on kaksivuotiaan Maryn äiti ja tienaa rahaa palatakseen kouluun.

Zainab Alpha, 18, on kaksivuotiaan Maryn äiti, joka asuu Bon piirikunnassa eteläisessä Sierra Leonessa. Lapsen isä karkasi, kun kuuli tyttöystävänsä raskaudesta. Alpha asuu lapsuutensa suurperheessä, joka saa niukan elantonsa maanviljelystä.

Alphan kotikylässä Suomen Punainen Risti (SPR) tukee BRIDGE-hanketta, joka pyrkii eri tavoin parantamaan tyttöjen ja naisten asemaa. Alpha kuuluu nuorten naisten ryhmään, jossa he pienlajan turvin ovat harjoittaneet pienimuotoista liiketoimintaa. Naiset ovat ostaneet lähikylistä ruokatarvikkeita, kuten vihanneksia ja kalaa, joita he ovat myyneet kotikylänsä asukkaille.

Alpha on käyttänyt tienestinsä välttämättömiin koulutarvikkeisiin, jotta voisi palata opintojensa pariin.

”Olen saanut yhteisestä potista apua myös lapseni lääkärikuluihin.”

Hankkeessa on rakennettu Alphan kotikylään myös kaivo. Aikaisemmin vesi haettiin kaukaa joelta, ja joskus

Zainab Alpha kuuluu nuorten naisten ryhmään, jossa he pienlajan turvin ovat harjoittaneet pienimuotoista liiketoimintaa.

Alpha joutui jäämään koulusta pois, koska vedenkantoon kului liikaa aikaa. Lapsen kanssa kulkiessaan hän pelkäsi, että liukastuisi mutaisella maalla ja lapselle tapahtuisi jotain.

”Puhtaan veden ansiosta tauditkin ovat vähentyneet”, Alpha kertoo.

Kaivon lisäksi kylään ja paikalliseen kouluun on rakennettu käymälöitä ja käsienpesupisteitä.

”Ennen ihmiset kävivät puskipuutarpeillaan, mikä likasi ympäristöä. Koulussakin oli kuukautisten aikana vaikeaa ilman käymälöitä. Nyt kaikki on helpompaa”, Alpha sanoo.

Kestositeet vapauttavat liikkumaan

15-vuotias Hwanatu Rogers on yksi monista nuorista naisista, joka on saanut Pujehunin piirikunnassa seksuaali- ja lisääntymisterveyskasvatusta SPR:n tukemassa BRIDGE-hankkeessa. Rogers on oppinut, miten tärkeää on huolehtia hygieniasta kuukautisten aikana. Nuoret naiset ovat oppineet valmistamaan kankaisia kestositeitä, joita nyt monet yhteisön naiset käyttävät.

”Aiemmin käytin mitä tahansa kangaskappaletta kuukautissuojana. Nyt käytän kestositeitä ja tiedän, että side tulee vaihtaa useamman kerran päivässä.”

Rogersin mukaan kestositeet ovat vähentäneet tulehduksia ja helpottaneet liikkumista. Myös koulunkäynti on sujuvampaa, koska kestositeet ovat luotettavia ja huomaamattomia.

Rogers asuu isoäitinsä luona yksivuotiaan Mariama-tyttärensä kanssa. Raskaus pakotti Rogersin keskeyttämään koulunkäyntinsä.

”Häpeä oli suuri, ja muut tytöt kiusasivat minua. En saanut koulusta ruokaa, joten minulla oli jatkuvasti kova nälkä.”

SPR:n tukeman pienlajin hankkeen ansiosta Rogers on nyt voinut palata opiskelemaan. Hän nauttii erityisesti yhteiskuntaopin tunteista.

”Haluan oppia ympäröivästä maailmasta.”

SPR:n koulutuksissa nuoret naiset ovat myös oppineet ehkäisemään raskauksia. Lisäksi he ovat saaneet tietoa siitä, miten toimia seksuaalirikos- ja ahdistelutilanteissa.

Hwanatu Rogers on yksivuotiaan Mariaman äiti ja onnistunut jatkamaan opintojaan.

”Jos kohtaamme väkivaltaa, voimme kertoa siitä läheisillemme ja Punaisen Ristin työntekijöille, jotka vievät asian eteenpäin viranomaisille”, Rogers kertoo. •

BRIDGE (BUILDING RESILIENCE, INCLUSIVE DEVELOPMENT AND GENDER EQUITY) -HANKKEEN TULOKSIA VUOSINA 2020–2022

Yli

40 000

ihmiselle puhdasta vettä

Yli

9 000

oppilaalle esteetön ja turvallinen käymälä

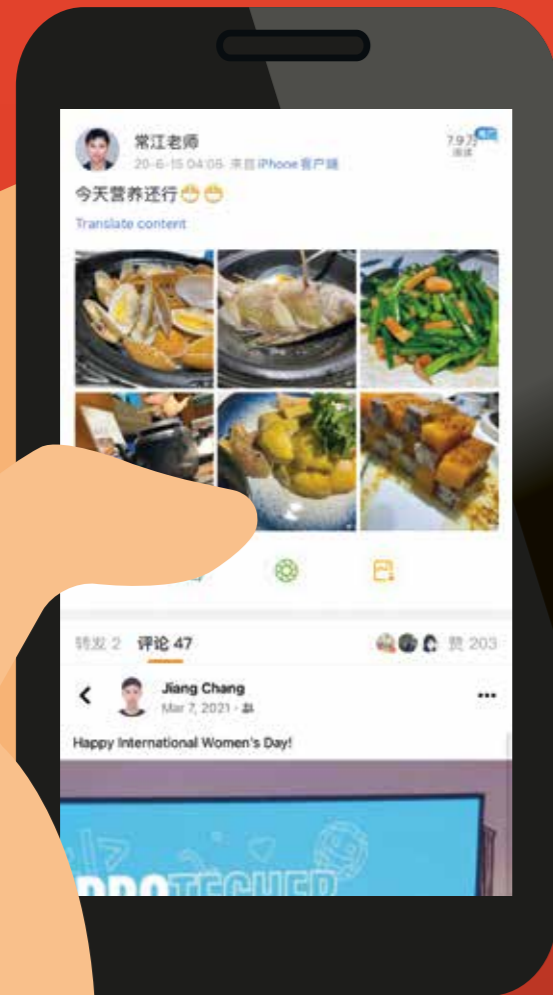

Lähes

400

tytölle koulutusta kuukautisterveydestä ja kestositeiden valmistuksesta

Mikä yhdistää Kiinan ja Suomen somea?

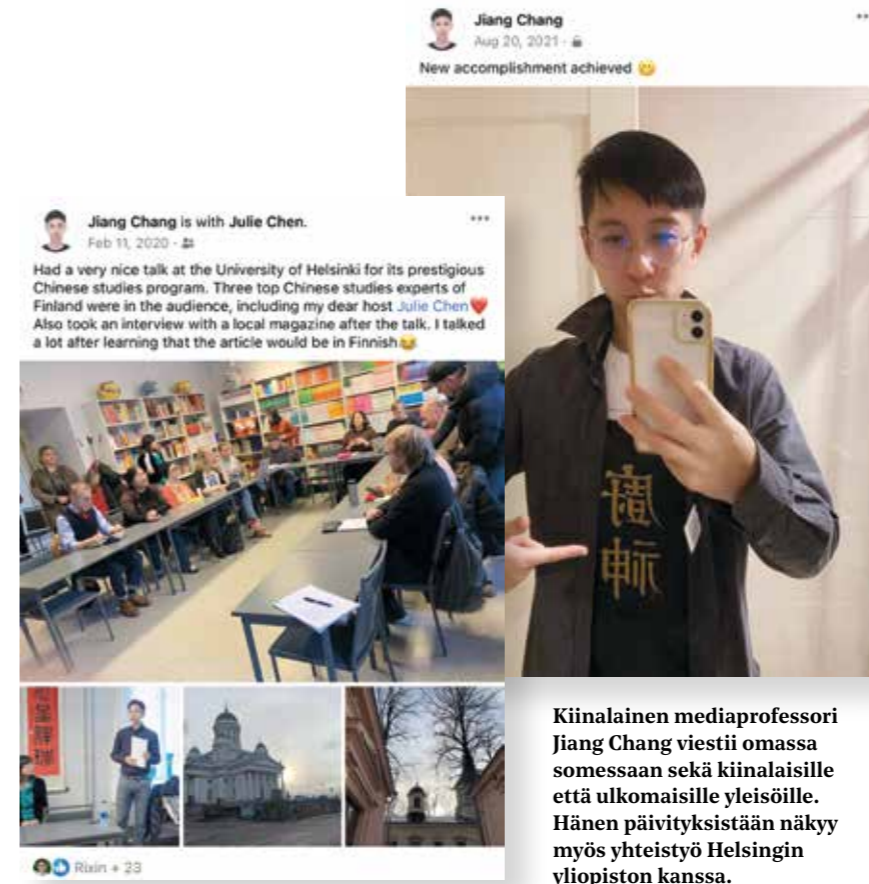
Sosiaalista mediaa kriittisin silmin tarkkaileva Jiang Chang auttaa kurkistamaan TikTokin syntysijoille Kiinaan. Onko maan tarkoin valvotulla somemaailmalla mitään yhteistä suomalaisten someilmiöiden kanssa?

Jiang Chang lupautuu viestinvaihtoon sosiaalisen median ilmiöistä mielellään.

”Mikään media ei ole ollut kulttuurisesti ja poliittisesti näin rikas koko ihmiskunnan historian aikana”, hän hehkuttaa.

41-vuotias Chang alkoi käyttää somea opiskeluaikoinaan vajaat 20 vuotta sitten, eikä kiinnostus ole laantunut. Nyt hän on kiinalaiseen internetkulttuuriin erikoistunut professori Shenzhenin yliopistossa sekä mielipidevaikuttaja Kiinan X:ää (entistä Twitteriä) muistuttavassa mikroblogissa Weibossa, jossa hänellä on 1,3 miljoonaa seuraajaa.

Kiinan valtion kehittämä suuri palomuuuri eristää maan nettikansalaiset valtaosasta ulkomaisia somepalveluita. Niinpä Chang käyttää arjessaan kiinalaisia somekanavia: pikaviestipalvelu WhatsAppia ja yhteisöpalvelu Facebookia muistuttavaa WeChatia, lyhytvideopalvelu TikTokin kiinalaisversiota Douyinia sekä Weiboa.

Kiinalainen mediaprofessori Jiang Chang viestii omassa somessaan sekä kiinalaisille että ulkomaisille yleisöille. Hänen päivityksistään näkyy myös yhteistyö Helsingin yliopiston kanssa.

Ulkomaisia somekanavia hän käyttää kiertämällä palomuurin VPN-yhteydellä.

”Facebookin ja X:n avulla viestin ulkomaisille ystäväilleni sekä osallistun keskusteluihin herkeistä aiheista, joista ei voi kiinalaisessa sosiaalisessa mediasa keskustella.”

Tällainen aihe oli esimerkiksi Kiinan ulkoministerin **Qin Gangin** katoaminen julkisuudesta ilman selityksiä viime kesänä. Asian puinti Kiinan somessa olisi Changin mukaan johtanut välittömään sensuuriin.

Kisuja ja korkea moraalialia

Mistä tulee sometrendi Kiinan valtion tiukasti kontrolloimassa järjestelmässä?

Jiang Chang luettelee paikallisia someilmiön piirteitä: isänmaalliset ajatukset, suosittujen somevaikuttajien populistiset mielipiteet tai ihmissuhdeneuvot, söpöt eläimet, varsinkin kissat ja koirat, useimmiten varmistamaton terveystieto sekä eksoottiset elämäntyyli ja muoti.

Ne kuulostavat yllättävän tutuilta suomalaisen korvaan.

”Humaaneilla yhteisöillä on siis enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroavaisuuksia”, Chang toteaa.

Kiinan somessa valta on valtiolla. Changin mukaan suosiota voi saavuttaa vain sivuuttamalla poliittisesti herkeit aiheet täysin. Kiinalaiset myös odottavat julkisuuden henkilöiltä korkea moraalialia.

”Jos elokuvatähti pettää puolisoaan, hän on ihmisille yhtä kuin kuollut.”

Changin mukaan moni kiinalaistähti pitääkin matalaa profiilia Kiinan somessa. Hänestä tämä antaa ruohonjuuritason somevaikuttajille enemmän tilaa läntiseen somemaailmaan verrattuna.

Addiktoiva jättiläinen

Viime aikoina somekanavista eniten on puhuttanut kiinalaisen ByteDancen vuonna 2016 perustama lyhytvideopalvelu TikTok. Sillä oli viime syksynä 1,5

miljoonaa suomalaiskäyttäjää, iso osa nuoria ja nuoria aikuisia.

Jiang Chang käyttää TikTokia ja Douyinia vain tutkimustarkoituksiin. Häntä häiritsee, miten ne muokkaavat nuorten mieltä ja oikeuttavat pinnallisen elämän. Kiinassa Douyin on myös valtion propagandatyökalu.

Toisaalta siitä voi olla ihmisille myös todellista hyötyä.

”Esimerkiksi Kiinassa syrjäseutujen köyhät maanviljelijät voivat Douyinin avulla myydä tuotteitaan ja toimia somevaikuttajina, ilman erityistaitoja tai korkeaa koulutusta.”

Vaikka Chang ei pidä TikTokista, hän uskoo sen valta-asemaan tulevaisuudessa: ihmisillä on taipumus koukuttua lyhyihin, yksinkertaisiin ja visuaalisiin sisältöihin, joihin voi yhdistää sosiaalisen elämän.

”TikTokin voisi syrjäyttää vain entistä upottavampi ja aistillisempi media, kuten virtuaalitodellisuuden pohjaava somealusta tai alusta, joka yhdistelee videopelien elementtejä.”

Paikallista trendausta

Jiang Chang uskoo TikTokin voittokulkuun myös lännessä, koska ByteDance on taitava erottamaan TikTokin ja Douyanin toisistaan.

Vaikka TikTok on kiinalaislähtöinen, Chang ei usko aasialaisten some-trendien laajamittaiseen leviämiseen lännessä. Kielimuuri on korkea, ja moni kulttuurinen vivahde häviää kääntäessä.

Entä mitä hän ajattelee TikTokiin kohdistuneista tietoturvaluolista? Hänestä somekanavien tiedonkeruun tavat ja algoritmit ovat kuin mustia laatikoita, joihin ei ole luottamista.

”Jokaisen pitäisi miettiä tarkkaan, mitä verkossa jakaa, ja olla hyvin valppaana antaessaan mitään henkilökoh-taisia tietoja somepalveluille.” •

Artikeln finns på svenska på [Kehitys - Utvecklings webbplats](https://www.kehitys.fi/) [kehityslehti.fi](https://www.kehityslehti.fi/).

Kirja

Jumala oksentaa ja muita afrikkalaisia maailmanselityksiä

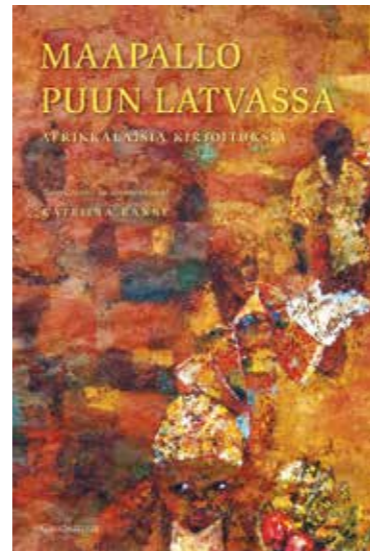
Mistä on ihmiset tehty? Kenian kambat vastasivat puusta, Sambian lozit vedestä ja Gabonin fangit tyhjistä. Kongon bushongojen alkumyytissä vatsakivuista kärsivä jumala oksentaa ihmisen maailmaan.

Nigeriassa puolestaan jorubat uskovat, että ihminen on syntynyt savesta. Maailman sitä vastoin on luonut pääjumala, jolla on kolme ilmentymää: Olodumare, Olorun ja Olofi. Heidän lisäksi maailmassa toimii joukko pienempiä jumalia, orisoja, joita voi olla 401, 700, 1 400 tai ”niin monta kuin pystyy ajattelemaan, plus yksi”.

Kirjassaan *Maapallo puun latvassa* filosofian tohtori **Katriina Ranne** muistuttaa, että erityisesti jorubojen

kulttuuri ja uskonto ovat levinneet laajalti Nigerian ulkopuolelle vuosisatoja kestäneen atlanttisen orjakaupan seurauksena. Brasiliassa jorubojen jumaluudet ovat muodostaneet katolisen uskon ja muiden afrikkalaisvaikutteiden kanssa candomblén, Kuubassa santerian sekä Haitissa ja Yhdysvaltojen New Orleansissa voodooon.

Luomiskertomusten ohella Ranne on toimittanut ja suomentanut kirjaansa lukuisia tarinoita ja romaaniotteita swahilista ja muista afrikkalaisista kielistä. Afrikan mantereella asuu runsas miljardi ihmistä, jotka puhuvat kolmatta osaa kaikista maailman kielistä. Ranteen mukaan jokaisella kielellä on omaa kirjallisuutta joko suullisena tai sekä suullisena että kirjallisena.

Katriina Ranne (toim. & suom.). MAAPALLO PUUN LATVASSA. AFRIKKALAISIA KIRJOITUKSIA. GAUDEAMUS, 2024.

”Monen afrikkalaisen kulttuurin näkemys maailmasta on hätkähdyttävänkin posthumanistinen. Ihmistä ei nähdä luomakunnan kruununa vaan yhtenä eläinlajina, joka usein aiheuttaa ongelmia muille lajeille”, Ranne kuvaa kertomusten sanomaa.

Kirja pohjaa Yle Radio 1:n ohjelmaan *Afrikkalaisia kirjoituksia*, jota voi yhä kuunnella Yle Areenassa.

Dokumentti

Timantit eivät tuo vain onnea

VIISITUHANNEN vaihteessa länsiafrikkalainen rannikkovaltio Sierra Leone tuli tunnetuksi niin sanotuista veritimanteistaan, joilla rahoitettiin maan äärimmäisen raakaa sisällissotaa.

Seitsemisen vuotta sitten Sierra Leonen timantit nousivat jälleen otsikoihin, kun maan itäosista Konon maakunnasta löytyi yksi maailman suurimmista timanteista. 709 karaatin kimpaleen kaivoi Koryardun kylän liepeiltä tuolloin 19-vuotias **Komba Johnbull**. Hän joutui luovuttamaan löytönsä timantti-kaivospiirin haltijalle, pastori **Emmanuel Iah Momohille**, joka puolestaan siirsi sen poikkeukselli-

sesti valtiolle: useimmiten Johnbullin kaltaiset pienkaivajat myivät löytämänsä timantit laittomilla markkinoilla, mistä ei koitunut verotuloja valtiolle. Vastakohtana aiemmille veritimanteille Momoh nimesikin ainutlaatuisen löydön Rauhantimantiksi.

Lopulta timantti huutokaupattiin runsaalla 6,5 miljoonalla Yhdysvaltain dollarilla. Tarkoitus oli, että iso osa summasta jäisi hyödyttämään timantin löytäjiä ja heidän yhteisöjään.

Janne Kärkön dokumentti *Peace Diamond* kysyy, mitä kaikkea rahalla lopulla saatiin aikaiseksi: kuka hyötyi, kuka petti, kuka huijasi ketäkin? Ja miksi Sierra Leone yhä on yksi maailman köyhimmistä maista timanteistaan huolimatta?

Janne Kärkö (ohj.). PEACE DIAMOND. YLE LUOVAT SISÄLLÖT JA MEDIA, 2024. YLE AREENA.

Kirja

Sivilisaation nousu ja tuho

KUUTISENKYMMENTÄ miljoonaa vuotta sitten maapalloa asuttivat dinosaurukset ja muurahaiset. Dinosaurukset elivät omilla heimokunnissaan, valmistivat maasta repimistään puista moninaisia työkaluja ja kypsensivät ruokansa tulella. Muurahaiset puolestaan olivat rakentaneet kaikkialle maailmaan valtavia maanalaisia ja -päällisiä verkostoja, joissa viestit kulkivat kemiallisin välittäjäainein.

Kummallakin lajilla oli kuitenkin rajoitteensa, jotka estivät niitä kehittymästä sivilisaatioiksi: dinosaurukset olivat auttamattoman kömpelöitä suurine eturaajoineen, eikä niistä siten ollut hienostuneeseen käsityöhön. Muurahaiset taas toimivat kuin mekaaninen kone vailla yksilöllistä älyä ja luovuutta.

Kaikki muuttui, kun dinosaurukset ja muurahaiset löysivät toisensa ja yhdistivät parhaat taitonsa. Ensi alkuun muurahaiset keksivät ryhtyä puhdistamaan dinosaurusten hammasvälejä, mikä hyödytti molempia: dinosaurus pääsi eroon ärsyttävistä liskonlihan jämistä, jotka taas täyttivät kätevästi muurahaisten vatsat.

Myöhemmin yhteistyö laajeni ja syveni kohti sivilisaatiota: kirjoitustaitoa seurasivat muun muassa tiede, teollisuus, teknologia, sodankäynti, avaruudenvallotus – ja vihoviimeinen mitteli.

Kiinalaisen **Liu Cixinin** alun perin 20 vuotta sitten ilmestynyt *Muurahaisia ja dinosauruksia* on oivaltava ja aina ajankohtainen satiiri sivilisaatioiden synnyistä, kasvusta ja vääjäämättömästä lopusta miljoonia vuosia ennen ensimmäistäkään ihmistä maapallolla. **Rauno Sainion** laadukas suomennos takaa nautinnollisen lukukokemuksen.

Liu Cixin. MUURAHAISIA JA DINOSAURUKSIA. AULA & CO, 2023. SUOM. RAUNO SAINIO.

Näyttely

Kynsistudio kertoo toivosta

AMINA NYIVA vietti nuoruutensa Kenian pääkaupungin Nairobin kaduilla, elätti itsensä seksityöllä ja helpotti oloaan päihteillä. 19-vuotiaana hän sai ensimmäisen lapsensa ja ryhtyi opiskelemaan kauneudenhoitoa.

Tänään 28-vuotiaalla perheenäidillä on koti, jossa hän pyörittää kynsistudiota. Lisätienestejä hän hankkii vihannesmyyjänä omassa kioskissaan ja tarjoilijana paikallisessa klubissa.

Nyiva sai elämänsä järjestykseen paikallisen Undugu Society of Kenya -järjestön tuella. Vertaisryhmissä Nyiva jakoi kokemuksiaan kaltaistensa nuorten kanssa, mikä loi uskoa elämänmuutoksen mahdollisuuteen. Undugu on yksi harvoista auttajatahoista, joka näkee toivoa päihde- ja rikoskierteeseen ajautuneissa nuorissa aikuisissa.

Nyt suomalaisilla on tilaisuus tutus-

tua Nyivan ja kahdeksan muun nairobilaisnuoren elämään näyttelyssä, joka avautuu 21. maaliskuuta Helinä Rautavaaran museossa Espoon keskuksessa.

Nähtävillä on muun muassa kopio Nyivan kynsistudiosta sekä nuorille elämänmuutosta symboloivia esineitä. Nyivalle tällaisia ovat kaksi muovimukia, jotka hän oli hankkinut tyttärelleen heidän ensimmäiseen yhteiseen kotiinsa. VR-laseilla voi puolestaan katsella Nairobi nuorten silmin: lasiseinäisiä pilvenpiirtäjiä, slummeja ja kaatopaikkoja, joissa osa heistä on työskennellyt.

Nuoret ovat antaneet näyttelyn nimeksi *From Zero to Hero*. **Brian Latepalle** on ollut uskomatonta muuttua katurikollisesta ja huumekauppiaasta roolimalliksi muille nuorille – ja pohtia, miten tukea suomalaisia nuoria vastavissa haasteissa.

Amina Nyiva.

”Näyttelyn viesti on toivo”, hän sanoo. Näyttelyn aikana museossa järjestetään maksuttomia työpajoja yläkoululaisille ja toisen asteen opiskelijoille.

From Zero to Hero. HELINÄ RAUTAVAARAN MUSEO, SILTAKATU 11, ESPOO (KAUPPAKESKUS ENTRESSE). NÄYTTELY ON AVOINNA 21. MAALISKUUTA ALKAEN VUODEN LOPPUUN. MUSEOON ON VAPAA PÄÄSY.

KIINNI KOULUPUDOKKAISTA

Oscar Boije levittää Mosambikissa vaihtoehtoista opetusmallia, jotta lapset palaisivat kouluun.

”KÄVIN viisi vuotta koulua Boliviassa, sitten kaksi Suomessa, minkä jälkeen suomalaisbolivialainen perheeni palasi Boliviaan. Jouduin šokkiin. Olin jättänyt yhden maailman parhaista koulutusjärjestelmistä ja tajusin, kuinka tärkeää laadukas opetus on.

Valmistuin maisteriksi Ruotsissa ja työskentelin nuorisiohjelmien parissa ensin Belgiassa, sitten Singaporessa. Minua kiinnosti koulutusjärjestelmien kehittäminen. Halusin nähdä, miten YK tukee koulutusta kehittyvissä maissa, joten hain YK:n vapaaehtoisohjelmaan.

Pääsin YK:n lastenjärjestö Unicefille Somalian Hargeisaan.

Alueella oli pitkittynyt poliittinen kriisi ja paikoin turvatonta. Kriisissä oli koulutuskkin. Koulurakennuksia oli tuhottu, eikä uusiin ollut varaa. Kuivuus ajoi ihmisiä pakolaisiksi. Unicef jakoi jäljellä olevissa kouluissa vettä, jotta niitä ei suljettaisi.

SIIRRYIN Bangladeshiin, jossa lähes jokainen lapsi aloittaa koulun, mutta keskeyttäminen etenkin yläluokilla on tavallista. Yleisin syy siihen on köyhyys.

Unicef ja muut järjestöt tukivat lasten palaamista kouluun. Taustalla oli *Teaching at the Right Level* -filosofian kaltainen opetusmalli, jossa pudokkaat saivat tehostettua ja tasoaan vastaavaa opetusta koulutusjärjestelmän ulkopuolella, esimerkiksi kotikylissään. Kun pudokas saavutti ikäryhmänsä tason, hän siirtyi takaisin kouluun.

Koulun keskeyttämistä pyrittiin myös ehkäisemään koulun jälkeisellä tukiopetuksella. Sitä tarjottiin oppilaille, jotka eivät pysyneet ikäluokkansa opetuksessa mukana.

Viime vuonna siirryin Mosambikiin, jossa jatkoin työtä koulutusjärjestelmän ulkopuolisten opetusmallien parissa. Siellä pudokkaita on paljon. Alakoulusta lähtevät pojat, jotka usein

menevät töihin, ja yläkoulusta tytöt, jotka avioituvat ja jäävät kotiin. Moni heistä haluaisi jatkaa koulunkäyntiään.

MINUSTA on tärkeää, että virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella on väyliä, joiden avulla lapset ja nuoret voivat palata kouluun.

Vaihtoehtoisessa koulutuksessa opetuksesta vastaavat niin kutsutut fasilitaattorit, joilta vaaditaan vähintään lukion oppimäärä. Oppilaita ryhmässä saa olla korkeintaan 30. Esimerkiksi Mosambikissa koulu- luokassa saattaa olla jopa sata oppilasta.

Bangladeshissa tulokset olivat hyviä, sillä koulutuksen on nähty tuovan parempia työpaikkoja ja vaurautta. Mosambikissa lähtökohdat ovat vaikeammat. Kouluissa opetuksen laatu on ollut tunnetusti kehoa, eikä koulutus ole taannut köyhissä kylissä parempaa elämää.”

OSCAR BOIJE, 38

Koulutus Liiketoimintajohtamisen maisteri (koulutus) Tampereen ammattikorkeakoulusta vuonna 2023, valtiotieteiden maisteri (kv. oikeus) Åbo Akademista vuonna 2017 ja oikeustieteiden maisteri Lundin yliopistosta Ruotsista (kv. ihmisoikeus) vuonna 2012

Työskenteli YK:n lastenjärjestö Unicefin vapaaehtoisena koulutusvastaavana Somalian kenttätoimistossa Hargeisassa vuosina 2019–2021 ja koulutuskonsulttina Unicefin Bangladeshin maatoimistossa Dhakassa heinäkuusta 2022 helmikuuhun 2023 **Jatkoi** Unicefin Mosambikin kenttätoimistoon Pembaan, jossa työskentelee koulutusasiantuntijana kriiseissä

Sota ei jätä koululaisia rauhaan

YK:n lastenjärjestön Unicefin mukaan viime vuonna 460 miljoonaa lasta eli konfliktien keskellä. Osa koululaisista kykeni jatkamaan opintojaan, moni ei.

OGUZ GUREL
on turkkilainen pilapiirtäjä.

5 kysymystä kehityksestä

Miten hyvin olet selvillä maailman menosta? Osa vastauksista löytyy tästä lehdestä.

TEKSTI ESA SALMINEN

1 KUINKA MONESSA MAASSA JÄRJESTETÄÄN TÄNÄ VUONNA VAALIT?

- a) Yli 40:ssä
- b) Yli 50:ssä
- c) Yli 70:ssä

2 KUINKA MONTA VUOTTA TULEE TÄNÄ KEVÄÄNÄ KULUNEEKSI RUANDAN KANSANMURHASTA?

- a) 20
- b) 30
- c) 50

3 MIKÄ NÄISTÄ MAISTA ON ETELÄ-AMERIKAN SUURIN KAUPPAKUMPPANI?

- a) Kiina
- b) Venäjä
- c) Yhdysvallat

4 MIKÄ ON VUORISTO-KARABAHIN PÄÄKAUPUNKI?

- a) Stepanakert
- b) Suhumi
- c) Taškent

5 KUINKA MONTA MILJARDIA EUROA UKRAINALLA ON KORJAUSVELKAA?

- a) Lähes 100
- b) Lähes 200
- c) Lähes 400

Oikeat vastaukset: 1c, 2b, 3a, 4a, 5c

